

Nummer 1 | februari 2025 | 19e jaargang

Bijen houden

- Broednest op gang
- Wim van den Oord
- Bijenhouden met Darwin
- Bijenwandeling

1

NBV

NEDERLANDSE
BIJENHOUDERSVERENIGING

In dit nummer:

Wim van den Oord

- 7 Drachtplanten
Dikkemanskruud of schaduwkruid
- 8 Wilde bijen
De zandhommel
- 12 Symposium Better-B project
- 17 20^e Conferentie COLOSS,
Wageningen
- 19 Goed geschoten
- 20 Met je smartphone en een
peilzender een Aziatische hoornaar
volgen naar het nest, werkt dat?

623 volgers op LinkedIn
Volg de NBV op LinkedIn
www.linkedin.com/company/nederlandse-bijenhouders-vereniging

396 volgers op Instagram
www.instagram.com/nbv_bijenhouders

4.400 volgers op Facebook
Volg de NBV op Facebook voor de laatste nieuwtjes over de vereniging en de
bijenhouderij: www.facebook.com/NederlandseBijenhoudersvereniging

Colofon

Bijenhouden Jaargang 19, nummer 1,
februari 2025. Oplage 9600 ex.
Uitgegeven door de NBV. Verschijnt
zes keer per jaar, omstreeks 1/2, 1/4,
1/6, 1/8, 1/10, 1/12. ISSN 0926-3357.

Redactie

Feikje Breimer (hoofdredacteur),
Abe Maaijen (beeldredacteur),
Sarah van Broekhoven (eindredacteur),
Carlien van Bergen, Wietse Bruinsma,
Piet van Dijk, Kees van Heemert,
Job de Jonge, Jeffrey Meijer.

Vormgeving en opmaak

www.gaw.nl (Marieke Eijdt).
Druk www.damendrukkers.nl.
Verzending PostNL vervoert
Bijenhouden en compenseert de
volledige CO₂-uitstoot hiervan.

Omslagfoto

Honingbij op Salix Mount Aso (wilg).
Foto Abe Maaijen

Redactiesecretariaat

Marga Canters, Stationsweg 94a,
6711 PW Ede, 0317-422422.
redactie@bijenhouders.nl

Adverteren

Advertenties voor particulieren of
incidentele opheffingsuitverkoop in
'Vraag en aanbod' € 10 per 20 woorden,
elk extra woord € 0,25. Bedrijven
plaatsen altijd een handelsadvertentie.
Tarieven zie [www.bijenhouders.nl/](https://www.bijenhouders.nl/overons/media)
[overons/media](https://www.bijenhouders.nl/overons/media).

Bijdragen inzenden

Kopij uiterlijk 8 weken vóór verschij-
ning aanleveren bij redactiesecretariaat.
Aankondigingen en korte berichten
uiterlijk 6 weken tevoren. Voor opgave
van advertenties geldt 4 weken. Tekst
per e-mail. Foto's (jpg, min. 2 Mb) per
e-mail of WeTransfer naar
www.bijenhouders.nl/uploadtool.
Gelieve geen artikelen in te sturen die
al elders gepubliceerd zijn.

Disclaimer

Alle in dit blad gepubliceerde inzichten
en meningen zijn voor rekening van
de auteurs. De redactie behoudt zich
het recht voor bijdragen te redigeren of
in te korten. Advertenties en bijsluiters
vallen buiten verantwoordelijkheid van
de redactie. Over plaatsing van handels-
advertenties beslist de NBV. Overname
artikelen en illustraties, met bronvermel-
ding ná toestemming van de redactie.

NBV Bureau

Telefonisch bereikbaar op ma t/m vrij
10-12 u, te bezoeken op afspraak.
Stationsweg 94a, 6711 PW Ede,
0317-422422.
info@bijenhouders.nl
www.bijenhouders.nl
iban NL62 ABNA 0539042897.
Aanmelden voor Imkernieuws:
www.nieuwsbrief.bijenhouders.nl

Ziek of dood bijenvolk?

Imkers die een ziek of dood bijenvolk
constateren kunnen moeten zich wen-
den tot de Bijengezondheidscoördina-
tor of een werkgroep bijengezondheid
& diagnose. Te vinden via de volgende
link: [www.bijenhouders.nl/bijen-hou-
den/bijengezondheid/hulp-nodig/](https://www.bijenhouders.nl/bijen-hou-
den/bijengezondheid/hulp-nodig/).

Ziet u heel veel dode bijen in en voor
de kast, terwijl er genoeg voer is, dan
kan besputting van een gewas in de
omgeving de oorzaak zijn.
Neem contact op met de NVWA:
0900-0388 of mail naar info@nvwa.nl.
www.nvwa.nl/onderwerpen/bijen-en-hommels/meld-bijensterfte-door-spuitschade.
Op deze site
vindt u ook het spuitschadeformulier.

*De NBV heeft de ANBI-status. Door
deze status is het voor u mogelijk om
fiscaal aantrekkelijk een schenking aan
de NBV te doen.*

Jaarkleur voor een jaar eindigend op
0/5: ■ 1/6: □ 2/7: ■ 3/8: ■ 4/9: ■

10

Broednest op gang

14

Bijenhouden met Darwin

30

Bijenwandeling

22 Olifanten weren met honingbijen

23 Teunie tekent bij Pech

24 Bijen op Stand

26 Boekbespreking
Piping Hot Bees & Boisterous Buzz-Runners27 Boekbespreking
De genetica achter de veredeling van de honingbij29 Zoemzoem
Zwermen en zwemmen

32 BD Imkerdag 22 februari 2025

33 Over de grens
Bestuiving door wilde insecten en honingbijen

34 Marga Canters 40 jaar binnen de korf van de NBV

36 NBV Nieuws

40 Geslaagden overzicht

44 NBV Lief en Leed

45 Agenda | NBV Vrijwilligersdag 2025

46 Vraag & aanbod

Veelzijdig

Wanneer de redactie van *Bijenhouden* plannen maakt voor interviews en artikelen komt het weleens voor dat een prachtig idee een aantal jaren eerder al is uitgevoerd. Gelukkig hebben wij Marga Canters, die het redactiesecretariaat beheert. Uit haar archief weet zij altijd relevante informatie tevoorschijn te toveren. Dit jaar werkt zij veertig jaar voor de NBV en voorgaande verenigingen en in al die tijd is zij nooit geïnterviewd. In dit nummer leest u het gesprek dat redacteur Job de Jonge met haar hield over al haar belevenissen bij de NBV.

Het eerste nummer van 2025 begint met een interview met imker Wim van den Oord, die zoals zoveel imkers liever niet over zichzelf praat, maar over zijn veelzijdige activiteiten. Hij was nauw betrokken bij de oprichting van het Bijkersgilde. Over veelzijdige imkers gesproken, kunstenaar Teunie Bastiaan hoort daar zeker bij. Zij verzorgt dit jaar de nieuwe kunstzinnige rubriek 'Teunie tekent bij'. Zij tekent en schrijft hier herkenbaar voor iedere imker over de hoogte- en dieptepunten in een bijenjaar.

Verder in dit nummer olifanten, peilzenders, dikkemanskruid en zandhommels. Verslagen van congressen, projecten, boekbesprekingen en studiedagen. En vergeet het traditionele foto-overzicht niet aan het einde van dit nummer. Vier pagina's tjokvol geslaagden uit het afgelopen jaar. Iets waar we als NBV trots op kunnen zijn.

Feikje Breimer
hoofredacteur

Interview met Wim van den Oord

Tekst Piet van Dijk, foto Abe Maaijen

'Imkers moeten veel met elkaar praten'

Een artikel over imker Wim van den Oord moet niet gaan over Wim van den Oord, vindt Wim van den Oord (77) uit Oirschot. "Ik ben een toevallige passant die met Klaas Sluiman omstreeks 2013 het reeds bestaande Bijkersgilde in het noorden van het land uitgebouwd heeft naar een landelijke stichting. Dat is alleen gelukt door de ondersteuning van de vele leden."

Het interview vindt plaats tijdens de pauze van een vergadering van de afdeling Zuid van het Bijkersgilde in Lienden, samen met Piet Claassen, Els Voorbij, Johannis Vogelaar, Mieke Bankers en Elphaidis L'or in een opkamer van een typisch Betuwse boerderij. Wim hoopt in deze setting te voorkomen dat het over zijn persoon gaat en dat het Bijkersgilde centraal staat. Maar alle aanwezigen prijzen het pionierswerk dat Wim heeft verricht voor het Bijkersgilde, zijn kennis van zaken, zijn liefde voor de bijen en de imkerij, zijn humor en Brabantse opgewektheid en zijn vermogen om imkers te verbinden. Maar hij houdt stug vol dat hij nooit iets heeft kunnen opzetten, als hij geen steun en medewerking had gekregen van zoveel anderen.

Elke imker een refractometer

Wim was in zijn werkzame leven leraar geschiedenis. Hij is gehuwd en heeft twee kinderen en twee kleinkinderen. Sinds 1973 imkert hij al, momenteel met vijftien volken. Al heel wat jaren is hij leraar bijenteelt voor de vereniging St. Ambrosius Oirschot - De Beerzen en omstreken, waarvan hij ook een aantal jaren secretaris is geweest. Behalve een van de oprichters van het Bijkersgilde, was hij in 2009 de initiatiefnemer van het imkercafé in Middelbeers. Enkele jaren was hij voorzitter van de Commissie Onderwijs van de NBV.

Waarom dan nu een interview? Trekt hij de stekker eruit vanwege zijn leeftijd? Zal hij tijdens het imkercafé voortaan thuis zitten met een goed boek over bijen? Wim antwoordt met pretoogjes: "Nee, nee. Ik stop als vicevoorzitter van het Bijkersgilde. Ik ben gestopt als voorzitter van de afdeling Zuid van het Bijkersgilde, dat momenteel de actiefste is in het land. Maar ik blijf er nog wel graag bij betrokken als adviseur."

Bestuurslid Elphaidis L'or benadrukt het nogmaals. "Wim is een verbinder, hij weet mensen bij elkaar te brengen", zegt ze. "Eigenlijk is hij onmisbaar." Els Voorbij, momenteel de voorzitter van het Bijkersgilde: "Wim heeft ons gemobiliseerd."

Imkercafé

Al gauw dwaalt het gesprek af naar het maandelijkse imkercafé op de tweede donderdagavond van de maand in Middelbeers, in ontmoetingscentrum Ons Mevrouw. Waar menig vereniging blij mag zijn dat er 10 tot 12 procent van de leden nog naar een ledenavond komt, trekt dat in het dorp halverwege Tilburg en Eindhoven steeds een volle zaal. "En na afloop van een presentatie of een cursus blijven de meesten nog een poosje hangen", zegt Wim. "In het begin kwamen er misschien dertig man, nu wel eens tachtig, dat is geen uitzondering, en als het een bijzonder onderwerp is honderd man. Ik vind dat een goede zaak. Het vak van imker, het leven van bijen, is zo fascinerend, er verandert

zoveel, het is heel goed dat imkers met elkaar praten. Ik voel me soms net een sociaal werker. Je wordt er als imker ook wijzer van. Het schort meermalen aan kennis bij imkers. Begrijpelijk, er komt veel op ze af." Een logische uitspraak voor iemand die in het onderwijs heeft gezeten en vele cursussen heeft gegeven of heeft helpen opzetten.

Slechte kwaliteit honing

Is het Bijkersgilde opgericht uit zorgen over de kwaliteit van de honing. "Nee", zegt Wim. "Dat is niet de insteek. Het Bijkersgilde is wel gericht op de imkers. We helpen de imkers om een mooi product te maken. Ons doel is de imkers te ondersteunen die hun honing kwalitatief willen verbeteren."

Maar, geeft hij even later toe, het is wel eens anders geweest. "Toen ik in 1973 begon, werd er nogal eens slordig honing geoogst. Er werd geslingerd in een stal. Er zaten vleugeltjes of zelfs broed in de honing. Hygiëne tijdens het slingeren en bij het in de potten stoppen van de honing, dat was toen niet bij iedereen bekend. Onvoorstelbaar eigenlijk. Door betere scholing kom je dat soort situaties nauwelijks nog tegen. De kwaliteit is wel verbeterd, al komen we nog wel eens situaties tegen waarover we onze wenkbrauwen fronsen. Soms hoor en ruik je de honing gisten. Het schort nog aan kennis en de vergroting daarvan zien wij als Bijkersgilde als onze belangrijkste taak."

"Er komt veel af op imkers tegenwoordig"

Terug naar 1984. Toen vond in het Drentse Zuidlaren de eerste Markt van Melk en Honing plaats, georganiseerd door de imkersvereniging Zuidlaren. Wim: "Op die markt was een commissie actief die de kwaliteit van honing keurde. Ze noemde zich het Bijkersgilde. Prachtig, bijkers, een mooi oud Nederlands woord voor imkers, en gilde is natuurlijk ook een begrip met een enorme historie. In 2011, tijdens de cursus Leraar Bijenteelt B, kwam ik in contact met Klaas Sluiman die in het noorden het Bijkersgilde promootte. We vonden dat dit geweldige initiatief niet beperkt zou moeten blijven tot Zuidlaren. Dat leidde uiteindelijk in 2013 tot de oprichting van de Stichting Bijkersgilde. In het begin hadden we geen rooie cent."

"Inmiddels zijn we onderverdeeld in vier afdelingen, regionale Bijkersgilden noemen we ze: Noord-Nederland, Oost-Nederland, Zuid-Nederland en West-Nederland, met als hoofddoel de kwaliteit van de Nederlandse honing en bijenproducten zoals was en propolis op een hoog niveau te brengen en te houden. Dat doen we door het opleiden van keurmeesters en het organiseren van honingkeuringen en van cursussen. Het streven is iedere afdeling minstens één eigen keurmeester."

Het credo van Wim: "Je krijgt alleen maar met elkaar dingen voor elkaar". Foto Annet Künneke

Schoon deksel op de pot

De meeste aandacht gaat naar de kwaliteit van de honing. Wie een keurmeester vraagt voor een honingkeuring, krijgt iemand die op van alles let. "Ja, ook of het deksel schoon is", zegt Wim, "en of het glas niet eerst gevuld was met augurken. Het vochtgehalte wordt gemeten en er wordt gekeken of er luchtbelletjes in zitten. We kijken naar de kleur, we ruiken en we proeven, we onderzoeken het gehalte aan HMF (hydroxymethylfurfural), een afbraakproduct van fructose dat niet te hoog moet zijn. Is het echt kastanjehoning of zit er een verkeerd smaakje aan? In onze keurmeesterskist zit apparatuur voor het meten van HMF, vochtgehalte, elektrische geleiding en andere aspecten van zuiverheid en houdbaarheid."

Wie wel eens een keuring heeft meegemaakt, weet ook dat de keurmeester let op de afvulling van het potje tot aan de lasnaad. Is de spiegel van de honing te hoog of te laag? Dan klinkt een onverbiddelijk nee. "Of dat niet te streng is? Bij beginnende imkers is het niet erg als niet alles klopt. Wij zien de honingkeuring als een middel om de imker te stimuleren een mooi product af te leveren. We zijn streng maar opbouwend. We roepen niet foei foei, maar we keuren het wel af als er residuen van bijvoorbeeld thymovar in zitten dat imkers gebruiken tegen varroa."

Gesloten honingraten

Wat kan een imker doen om de kwaliteit van de honing op z'n minst een voldoende te geven? Daar is Wim duidelijk over: "Het begint bij de bijenkast. Is alle honing verzegeld of accepteer je dat er onrijpe honing mee geoogst wordt? Wij adviseren zoveel mogelijk gesloten honingraten te oogsten om het vochtgehalte lager te kunnen houden. De volgende belangrijke stap die de imker moet nemen, is hygiënisch werken, de omgeving schoonhouden en zelf ook schoon zijn en schoon werken. Heb je dan goede honing, dan mag je er ook een goede prijs voor vragen. In het algemeen vinden we dat honing door imkers te goedkoop worden aangeboden. Het is toch een kwaliteitsproduct met een hoge voedingswaarde."

Op de achtergrond werkt het gilde aan een keurmerk voor honing. Het Bijkersgilde ziet dat als een belangrijke stimulans voor de imker en het wordt voor de consument een reden om honing uit eigen land te kopen. Nederlandse honing met keurmerk onderscheidt zich daarmee duidelijker ten opzichte van importhoning. "Slechts tien procent van de behoefte aan honing in Nederland komt uit eigen land. We kunnen als kleine club van vrijwilligers natuurlijk nooit alle honing gaan beoordelen. Wat we wel kunnen is de Nederlandse kwaliteitsimkers mobiliseren." ●

Dikkemanskruid of schaduwkruid

Tekst en foto's Abe Maaijen

Als fotograaf ben ik aan het einde van de winter en in het vroege voorjaar blij met het dikkemanskruid. Wanneer de temperatuur iets oploopt is het een drukte van belang bij deze tamelijk onopvallende plant. Op de bloempjes krioelen insecten en de honingbijen zijn daarbij zeer aanwezig. Ik kan ze dan rustig fotograferen.

De *Pachysandra terminalis* heeft in het Nederlands twee namen: dikkemanskruid of schaduwkruid. De naam dikke-manskruid verwijst naar de dikke helm-draden en schaduwkruid verwijst naar de plek waar deze plant het liefst groeit. De soort aanduiding *terminalis* in de wetenschappelijke naam, dat 'aan het eind' betekent, verwijst naar het bladcluster aan het einde van de korte stengel. De plant komt van nature voor in de bossen van Japan en China.

Dikkemanskruid is een snelgroeiende bodembedekker, floreert op een (half) schaduwrijke plaats en wordt ongeveer 25 cm hoog. De bladeren zijn groen gekleurd, leerachtig, licht gekarteld en ovaal. Aan de bovenkant groeien vier tot zes bladeren waar tussenuit vanaf februari de witte of crèmekleurige bloementjes verschijnen. Dikkemanskruid is zeer winterhard en verdraagt temperaturen tot -30 °C.

Geen woekeraar

De plant kan wel in de volle zon staan, maar dan kunnen de bladeren geel verkleuren. De plant groeit het beste op voedselrijke, doorlatende ondergrond, die niet te kalkrijk is. Via ondergrondse uitlopers breidt de plant zich uit. Toch woekert de plant gelukkig niet. Dikkemanskruid kan goed onder bomen en struiken geplant worden. Deze vaak wat drogere plek helpt tegen natte voeten, daar houdt de plant niet van. Wanneer de plant te nat staat maakt hij kans op wortelrot of schimmel. Dikkemanskruid behoort tot de buxusfamilie en is dus licht giftig. U kunt de bladeren best met blote handen aanraken, maar ze zijn niet eetbaar. Zorg ervoor dat snoeimateriaal niet bij huisdieren of vee terecht komt.

Het onderhoud is heel eenvoudig.

Als de planten er wat minder mooi gaan uitzien kunt u ze vlak na de bloei

tot 5 cm hoog afknippen; ze herstellen vanzelf. Tijdens het schoffelen moet u erop letten dat u de wortelstokken niet beschadigt. Trek ongewenste plantjes met de hand weg. Gelukkig groeit de plant snel en goed dicht op elkaar zodat er geen onkruid meer doorkomt. Hoewel de plant geen grote bijdrage levert aan het dieet van honingbijen, helpt het in tijden van schaarste wel. Op de website denederlandsebijen.nl krijgt de plant maar een één voor de drachtwaarde, voor zowel stuifmeel als nectar.

Variëteiten

Bont schaduwkruid (*Pachysandra terminalis* 'Variegata') heeft een hoogte van 15 cm. De plant bloeit in het vroege voorjaar met kleine, witte bloempjes. Het blad is groen van kleur en heeft een witbonte bladrand. Het bont schaduwkruid geeft een heerlijke kruidige geur af.

Een plant uit hetzelfde geslacht is *Pachysandra procumbens*. Deze soort komt oorspronkelijk uit het oosten van Noord-Amerika. De soort is veel minder winterhard en wordt daarom ook veel minder toegepast in tuinen dan *P. terminalis*. ●

Bronnen

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Dikkemanskruid>

Liddell, H.G. & Scott, R. (1940). A Greek-English Lexicon. Revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones, with the assistance of Roderick McKenzie. Oxford: Clarendon Press.

Tianlu Min en Paul Brückner: Flora of China, Volume 11, Seite 321: *Pachysandra terminalis* - *Pachysandra terminalis*)

<https://florum.nl>

<https://ikwilplanten.nl>

Honingbij op dikkemanskruid

Dagpauwoog op dikkemanskruid

Dikkemanskruid in de herfst

Wilde bijen in mijn tuin

Tekst en foto's Annette van Berkel

De zandhommel: een zeldzame hommel in de Delta

Er is niets zo leuk als naar een plek gaan voor een zeldzame soort en die dan ook inderdaad vinden! Vogelaars doen dat. Vlinderaars doen het. En inderdaad, ook wilde bijenliefhebbers doen het.

Bezoek aan Tiengemeten

Zo ging ik voor de zeer zeldzame zandhommel (*Bombus veteranus*) naar Tiengemeten. Op dit eiland in het Haringvliet is in 2007, nadat de bestemming van agrarisch naar natuur was veranderd, begonnen met natuurontwikkeling. Dat pakte goed uit voor veel diersoorten, onder andere voor hommels.

Late hommel

De zandhommel is een late hommel. Dat betekent dat de koninginnen pas eind april, begin mei uit hun winterslaap komen in plaats van, wat veel algemene soorten doen, in maart. Ik ging dan ook begin mei voor deze soort op pad. Ik was nauwelijks van de boot af of ik vond in de haven al een ook zeldzame moshommel (*Bombus muscorum*) koningin foeragerend op smeewortel! Het is een prachtige lichtgeel behaarde hommel met een oranje borststuk (zie foto). De haren zien er keurig netjes glad geschoren uit.

Het duurde tot de middag voor ik de zandhommel vond. Ik zag een koningin, net uit overwintering, die langdurig zat te zonnen (zie foto). Dat deed ze uit de wind diep in de ruige vegetatie, dus als ik haar niet had zien landen had ik haar nooit gevonden. De zandhommel is een grijsgeel behaarde hommel met een zwarte band tussen de vleugels en smalle zwarte bandjes over het achterlijf. Later in de middag kon ik een koningin fotograferen op smeewortel. Missie geslaagd! (behalve dan dat de foto gemaakt door Kars, mijn reisgezel, mooier was dan de mijne, dus bij deze die van Kars).

Zandhommelkoningin op smeewortel in de haven van Tiengemeten.
Foto Kars Veling

De zandhommel en klavers

De zandhommel kwam voor 1970 verspreid over heel het land voor. Inmiddels zit hij alleen nog in de Zuid-Hollandse Delta rond de Spuimonding en in de Biesbosch. Het is een soort die in heel Europa achteruit gaat.

De zandhommel is in Nederland een hommel van grote structuur- en bloemrijke vegetaties. Ze foerageren vooral op smeewortel, klavers en distels. Uit onderzoek blijkt dat ongeveer twee derde van hun stuifmeel komt van gewone smeewortel en een kwart van klavers. Vroeger was dat net andersom. De distels worden vooral als nectarbron door mannetjes gebruikt.

Ze maken een nest in ruige vegetatie op of onder de grond (muizenhol). In Nederland zijn slechts drie nesten gevonden, allemaal in een muizenhol in hoge vegetatie.

Een van de oorzaken van de achteruitgang van de zandhommel zit hem in de teloorgang van bloemrijke weiden met veel klavers en de klavercultuur. Tot vlak na de tweede wereldoorlog maakten boeren gebruik van de stikstofbindende eigenschappen van klavers voor het bemesten van het land. Ook werden klavers gebruikt als eiwitrijk veevoer. Toen kunstmest beschikbaar kwam en goedkope soja uit Zuid-Amerika de inheemse vlinderbloemigen als eiwitbron voor het vee verving, verdwenen klavers al snel uit de weiden en akkers. Ook werd het land steeds intensiever gebruikt en werd er vroeger en vaker gemaaid, waardoor er geregeld tijdelijk geen voedsel beschikbaar is. Het gevolg is dat de zandhommel tegenwoordig alleen nog in natuurgebieden in de Zuid-Hollandse delta en in de Biesbosch voorkomt.

Andere bedreigende factoren zijn de klimaatopwarming en mogelijk ook inteelt. In België is vastgesteld dat de zandhommels al lijden aan genetische verarming. In Nederland is daar geen onderzoek naar gedaan maar het zou hier ook kunnen spelen.

Maatregelen ten gunste van de zandhommel

Er wordt hard gewerkt om het leefgebied van de zandhommel te optimaliseren en uit te breiden en de twee leefgebieden (Spuimonding en Biesbosch) met elkaar te verbinden.

Zo wordt op de dijken rond de Spuimonding speciaal maai-beheer toegepast waardoor er continu klavers voorradig zijn en overstaande ruige stukken waar nesten in gemaakt kunnen worden (zie foto). Een op dergelijke wijze beheerde dijk is een walhalla voor wilde bijen en bovendien prachtig om te zien.

Bloemrijke linten met inheemse bloemen door akkers zijn nodig om de gebieden te koppelen. Ook die moeten over-

staan en zo beheerd worden dat ze het hele vliegseizoen voedsel leveren.

Bron: 'Panda van de Nederlandse Delta': de zandhommel Bombus veteranus in Nederland door Linde Slikboer e.a., Entomologische berichten 83 (6) 2023. ●

Moshommelkoningin op smeerwortel. Foto Annette van Berkel

Zandhommelkoningin zonnend in vegetatie. Foto Annette van Berkel

Beheer voor zandhommel op de Westdijk, Goudswaard.
Foto Annette van Berkel

Gewone smeerwortel bij bezoekerscentrum Tiengemeten.
Foto Kars Veling

Het broednest komt op gang

Tekst Servaas van der Horst

Samen met zijn vrouw Gabriëlle Groen in 't Woud runt Servaas van der Horst imkerij Achter 't Duunhek op de westelijke punt van Ouddorp. Dit jaar deelt hij hun gezamenlijke ervaringen met imkeren in de beginnersrubriek. Servaas is secretaris van de Imkervereniging van Goeree-Overflakkee en momenteel in opleiding tot leraar imkeren.

Februari, en het voorjaar nadert. U en ik willen weten hoe de volken de winter uit komen. Wat tref ik aan bij de eerste voorzichtige inspectie, heb ik de muizen inderdaad buiten de kast gehouden?

Op de eerste zonnige dagen vliegen de bijen bijna aarzelend op de krokussen, winterakonieten en sneeuwklontjes. Het liefst zo dicht mogelijk bij huis, er is nog te weinig energie voor lange afstanden. Ik haal het deksel eraf en voel met blote handen het afdekplastic. Vagelijk warm, het broednest is op gang gekomen, een hoopvol teken. Eind deze maand wrikken Gabriëlle en ik de broedkamers even los om de bodems schoon te maken. Sommige kasten hebben we op twee broedkamers ingewinterd. Is de onderste leeg, dan gaat die ervan af. En dan blijft het nog even spannend tot april, wanneer we op de dagen boven de 15 °C de voorjaarsinspectie kunnen doen.

Plannen maken

De rust van de wintermaanden is een mooie gelegenheid om terug te kijken op het afgelopen bijenjaar en plannen te maken voor 2025, want er valt veel te beslissen.

Stel, u bent een beginnend imker en u heeft het volk dat u aan de basiscursus heeft overgehouden door de eerste winter geloodst. Wat nu? Wat mij betreft gaat u zo snel mogelijk naar in ieder geval twee volken, want dan valt er iets te doen als uw eerste volk bij-

voorbeeld moerloos raakt. Eén bij is geen bij, maar een bijenvolk in zijn eentje is ook niet veel. Ik speur graag naar zinvolle adviezen en deel graag de tip van Scientific Beekeeper Randy Oliver (scientificbeekeeping.com): timmer een bokje per twee kasten, zo kunt u vanaf de zijkant werken, heel prettig voor uw rug.

Hoe gaat u administreren? Op de basiscursus heeft u geleerd met een kastkaart te werken. Een vel papier onder het deksel met misschien een voorgeprinte indeling waarin u de belangrijkste gegevens bij ieder bezoek invult, zo hoort het. Maar uw pen weigert, het papier wordt nat in een onverwachte regenbui en de wind trekt het laatste droge stuk de struiken in. Wij hebben al snel gekozen voor de digitale kastkaart van Beep, gratis en in het Nederlands (beep.nl). Het is een platformafhankelijke webapp die het bijvoorbeeld mogelijk maakt ook vanuit de huiskamer weer even na te kijken hoe het stond met het volkje

twee kilometer verderop. O ja, daar moest een honingkamer op, neem ik nu mee.

Wilt u zichzelf helemaal verwennen, overweeg dan de installatie van een BeepBase. Dat is een elektronische weegschaal/thermometer/microfoon waarmee u op afstand een kast in de gaten kunt houden. Elke kwartier zendt de Base een korte reeks metingen naar een ontvanger, die staat in verbinding met de router en zo zie ik vier keer per uur op mijn mobiele telefoon hoe het gaat met de kast. Het eerste wat Gabriëlle en ik doen als we wakker worden? Kijken op onze Beep-app! En als we vanaf januari de temperatuur zien oplopen, weten we dat de moeder aan de leg is.

De BeepBase is niet zonder nadelen. Ten eerste is het systeem behoorlijk aan de prijs. Ten tweede meet ik maar in één kast, en misschien is dat net bezet met een uitzonderlijk volk.

Minipluskastje. Foto Bijenhuis

Beep base. Foto Stichting BEEP

Honingbij boven een veldje krokussen. Foto HJBC-Canva

Weg naar succes

U heeft uw eerste volk waarschijnlijk gehuisvest in een spaarkast, het meest gebruikte formaat in Nederland. Maar er zijn meer wegen die naar succes leiden. Dadant, Apimaye, topkast, zesramers, Warré, Miniplus, de lijst is eindeloos. En ik heb ze allemaal geprobeerd.

Een collega-imker in mijn vereniging houdt bijen in Dadant en is zeer tevreden. Ook blogger Ben Som de Cerff is een aanstekelijk pleitbezorger van deze kastenmaat. Dadant is een stuk groter dan spaarkast en er wordt altijd geïmkerd op één broedkamer. Dat maakt het zoeken van de koningin een stuk eenvoudiger. Maar ik heb een paar volle honingkamers Dadant getild en... besloten het op spaarkast te houden. Van de Apimaye, de dubbelwandige

kunststofkast uit Turkije, heb ik ook weer afscheid genomen; de raammaat wordt niet gebruikt op Goeree-Overflakkee.

De topkast is een *top bar hive* op spaarkastformaat en dus uitwisselbaar met onze andere kasten, die mag blijven. Van de vier Warrékasten die ik cadeau kreeg, heb ik een beetje spijt. De bijen worden geacht zelf de toplat-ten uit te bouwen, vanaf reepjes kunstraat. Dat hebben ze keurig gedaan, maar de raat is erg kwetsbaar en de bijen kitten alles vast aan dat leuke kijkruitje. Abt Warré was duidelijk van vóór varroa; wij willen gewoon raampjes kunnen lichten om de gezondheid van het volk te blijven volgen. De tweede kamer hebben we dus voorzien van Hoffmannraampjes. In maart weten we of het volk genoeg

naar boven is gegaan om afscheid te kunnen nemen van de klierboel op de begane grond.

De Miniplus is een blijvertje. Het is een goed geïsoleerd doosje en geldt als de kleinste maat waarin een nieuw volk succesvol de winter kan doorkomen. Ik zag bij Ben Som de Cerff wel stapels van zes randjes hoog. Op onze imkerij hebben wij nieuwe volkjes gehuisvest op twee en drie randjes, op eigen honing, en zijn erg benieuwd naar de gezondheid dit voorjaar.

Hoeveel kamers

De basiscursus gaat uit van imkeren op twee broedkamers. De zwermneiging zou minder zijn, en raatvernieuwing gaat bijna automatisch. Maar zoveel imkers zoveel meningen, en dus zijn er schrijvers die zweren bij éénbaksimkeren met gewone broedkamerramen en imkers die helemaal gelukkig worden van broedkamers met *duhoka* (dubbele honingkamer)-ramen. Bij mij staan nu de meest kasten op één gewone broedkamer, en dat bevalt goed. Het helpt dat ik aan huis imker en daardoor vrijwel elke zwerm kan scheppen. Maar staan uw kasten verder weg, dan zijn dubbele broedkamers misschien beter.

Keuzes, kortom, juist voor de beginnende imker, veel keuzes. Maar ik ga nu eerst verwachtingsvol naar de wilgen in de tuin kijken. Het voorjaar mag beginnen.

Bekijk voor meer informatie:

- Scientific Beekeeper Randy Oliver: <https://scientificbeekeeping.com>
- Digitale kastkaart van Beep: <https://beep.nl>
- BeepBase: <https://beep.nl/index.php/beep-base>
- Bouwtekening top bar hive: www.imkerpedia.nl/downloads/TBH-Johan-van-Eldik.pdf
- Warrékast: www.imkerpedia.nl/wiki/index.php/Warr%C3%A9_kast ●

Symposium Better-B project

Tekst Wietse Bruinsma, foto's Abe Maaijen

Voluit *Improving Bees' Resilience to Stressors by Restoring Harmony and Balance*, oftewel Better-B, (door hier en daar een lettertje uit deze projectnaam te lichten) is een project gefinancierd door de Europese Unie, het Zwitserse State Secretariat for Education, Research and Innovation (SERI) en het Britse Research and Innovation (UKRI). Doel is het terugbrengen van de veerkracht van bijenvolken in de imkerij. Achttien projectpartners in veertien landen doen mee aan dit project, begonnen in juni 2023, met een looptijd tot 2027. Veerkracht van een bijenvolk uit zich in langer levende volken die zich meer vermenigvuldigen. Projectleider is prof. Dirk de Graaf, Universiteit Gent.

Volgens de website van het project (www.better-b.eu) ligt de sleutel om hier toe te geraken in het gebruikmaken van de natuur om harmonie en evenwicht in het bijenvolk en tussen volk en omgeving te herstellen. Voorwaar geen geringe opgave. Van de zeven werkgroepen werden er tijdens dit symposium drie nader belicht. Het project brengt een nieuwsbrief uit, die men gratis kan downloaden. Tot dusverre zijn er twee verschenen. Ook kunnen mensen nauwer betrokken worden bij het project in het kader van een hierna te bespreken *citizen science* project. Dan krijg je ook projectupdates toegestuurd en uitnodigingen voor vergaderingen.

Séverine Kotschal (Bijen@wur) – Bijenhouden met een Darwiniaans uitgangspunt

Deze benadering gaat uit van natuurlijke selectie (zie ook het uitgebreidere artikel over dit onderwerp op pagina 14 en mijn artikel over Darwiniaans imkeren in *Bijenhouden* 2024-2). Die natuurlijke selectie is belangrijk: in Zuid-Amerika en Zuid-Afrika ontstond binnen vijf jaar resistentie tegen varroa,

in Europa na ruim veertig jaar nog steeds niet, maar de omstandigheden zijn hier dan ook wel heel anders. Overigens is er zo langzamerhand toch wel de nodige vooruitgang geboekt. Een experiment met niet tegen varroa behandelde volken op het Zweedse eiland Gotland leverde uiteindelijk, na veel sterfte in het begin, wel degelijk resistente volken op (die verder trouwens maar zeer matig van kwaliteit waren).

"Bijen@wur beoogt natuurlijke selectie te stimuleren"

Bijen@wur beoogt deze natuurlijke selectie te simuleren door het *Darwinian Black Box* protocol. Sterke volken worden in de lente in vier kleine kernvolkjes opgedeeld, die op een geïsoleerde plek worden aangepaard met darren van volken met aanleg voor resistentie tegen varroa. Met de sterkste kernvolkjes wordt het jaar daarop weer eender gehandeld. De ambitie is nu om deze benadering op te schalen naar EU niveau. De kernvraag in het project is wat voor genetische karakteristieken deze volken hebben. En wat voor impact heeft de grote mobiliteit van de bijenteeltsector (reizen, handel in koninginnen en volken)? Daarnaast wordt de interactie tussen genotype en de omgeving via een uitwisselingsprogramma van koninginnen tussen deelnemende landen onderzocht.

Séverine Kotschal

Sjef van der Steen

Sjef van der Steen (Alveus AB Consultancy) – Over het delen van voedselbronnen door insecten

Dit is dan dat *citizen science* project, waarin gekeken wordt naar hoe diverse bestuivende insecten (honingbijen, hommels, solitaire bijen, zweefvliegen, vlinders) zich voeden: op welke tijden zitten ze op welke plekken op welke planten? De vraagstelling is ingegeven door de omstandigheid, dat er hoe langer hoe minder bloemen beschikbaar zijn als voedselbron, zodat lokale voedselbronnen tussen soorten gedeeld moeten worden. De vraag is of en in hoeverre dit leidt tot competitie tussen de verschillende bestuivers – een zeer actueel onderwerp. Competitie hangt niet alleen af van de beschikbaarheid van bloemen, maar ook van nestgelegenheid, foerageerperiodes, overwintering en andere zaken. Uiteindelijk moet er meer inzicht ontstaan in de draagkracht van Europese landschappen voor wat betreft de voeding van bestuivende insecten.

De regelmatige korte observaties (7100 in 2024) door 250 deelnemers worden in een database gestopt, waardoor meer inzicht ontstaat in wanneer en onder welke omstandigheden er meerdere soorten op één plant zitten.

Co-Actions (Franse organisatie) – Gebruik van warmtesensoren in de bijenhouderij

Deze werkgroep kijkt naar de warmteuitwisselingen die bestaan tussen een bijenkast en de omgeving. Door de miniaturisering van de sensoren kun je vandaag de dag heel veel aflezen in een bijenvolk. Tot dusverre is binnen het project alleen gewerkt met lege kasten om de effecten zo zuiver mogelijk te kunnen lezen. Immers, aanwezigheid van een bijenvolk tempert de extremen.

De benadering bestaat uit een serie interviews met imkers en een aantal metingen en simulaties aan bijenkasten in verschillende configuraties.

Dirk de Graaf

Zo werd er gewerkt met een witte dakbedekking. Er bleek, met name in de zomer uiteraard, dat deze ervoor zorgde dat de temperatuur in een lege kast aanmerkelijk minder hoog opliep. Bedekking van de zijwanden van de kast had niet of nauwelijks invloed. Niet zo verwonderlijk, zo voelen wij intuïtief. Ook het gebruik van een isolerende laag (Apifoam) bovenop de dekplank was nuttig, maar alleen in de zomer en niet in de winter, opmerkelijk genoeg.

"Minimale wijzigingen voor maximale effecten"

Wat betekent dit in de praktijk voor de imker? Isolatie van de daken; wisselen van soorten daken door het jaar heen; kasten op de grond plaatsen voor een meer gelijkmatige temperatuur?

Andere zaken staan nog gepland. Uitgangspunt daarbij is: minimale wijzigingen voor maximale effecten. Imkers zijn immers notoir zuinig. De meest relevante aanpassingen zullen worden vergeleken met simulatiemodellen. ●

Project “Bijenhouden met Darwin”

Tekst Helen Goossen, Séverine Kotschal en Kees van Heemert

Sinds 1982 worden bijenvolken in Nederland geplaagd door de parasiet *Varroa destructor*. Deze mijt wordt gezien als de grootste veroorzaker van de hoge bijensterfte, in combinatie met schadelijke virussen die de mijt overbrengt in het bijenvolk. Uit de wintersterfte-enquête bleek dat in afgelopen winters de sterfte onder ingewinterde bijen is toegenomen tot boven de 20%. Reden genoeg voor veel Nederlandse bijenhouders om te zoeken naar mogelijkheden onze honingbijen meer weerbaar te maken tegen de varroamijt. Dit is een aanleiding voor Bijen@wur om te beschrijven hoe de praktijkproef “Bijenhouden met Darwin” is opgezet samen met de bijenhouders.

Bijen@wur heeft zich de afgelopen vijftien jaar ingezet om natuurlijke selectie van honingbijen te vergroten, om lijnen (Kalmthout- en Lelystadlijn) te ontwikkelen met een relatief hogere weerbaarheid tegen varroa. De methode selecteert volken op basis van volks-overleving zonder bestrijding. Selectie onder volken vindt dus plaats in aanwezigheid van de varroamijt. Hiertoe worden jaarlijks afleggers aangepaard, in een darrenpopulatie afkomstig uit relatief weerbare volken (darren uit volken die weten te overleven zonder varroabestrijding). Zo wordt geprobeerd over langere tijd bijenpopulaties te ontwikkelen die de genetische eigenschap(en) bij zich dragen om in aanwezigheid van varroa beter te overleven.

Het project “Bijenhouden met Darwin”, dat gestart is op 1 januari 2023, wil de kennis die afgelopen jaren is opgedaan in het selectie-onderzoek, delen met de Nederlandse bijenhouders. Daarvoor wordt ingezet op het samenwerken met en ondersteunen van verschillende groepen bijenhouders bij het starten van nieuwe lokale selectielijnen met weerbaarheid tegen varroa. Mogelijk kunnen deze groepen over een paar jaar de selectielijnen op verenigingsniveau uitbreiden en onderhouden.

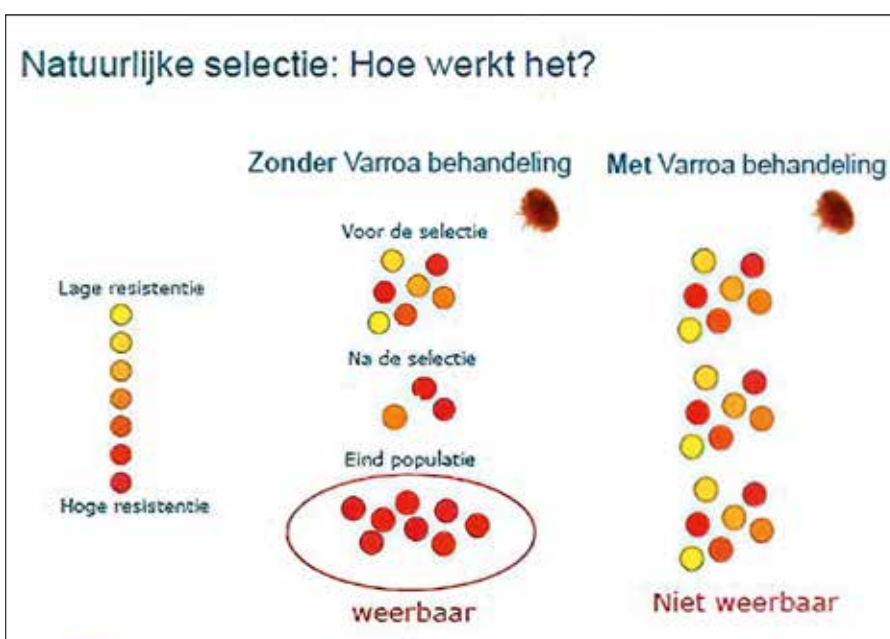
Het belang van geïsoleerde paringsplaatsen

In het voorjaar van 2023 is gestart met de zoektocht naar relatief geïsoleerde gebieden in Nederland waar weinig bijenvolken in de directe omgeving van circa 3 km staan. Met het plaatsen van bijenvolken met een groot aantal darren uit de beide selectielijnen van Bijen@wur en ook afkomstig van

volken van bijenhouders die meerdere jaren niet zijn behandeld tegen varroa, kan deze locatie dienstdoen als bevruchtingslocatie voor de koninginnen van bijenhouders die met Darwin willen imkeren. Maar waarom zijn geïsoleerde paringsplaatsen zo belangrijk voor natuurlijke selectie op weerbaarheid tegen Varroa?

De honingbij heeft meer dan 10.000 genen. Elk gen kan in twee of meer varianten, oftewel allelen, voorkomen. Als we het hebben over genen die de weerbaarheid van bijen tegen varroa beïnvloeden, is het doel van de selectie om bijen met weerbare allelen te verkrijgen. Een nieuw allel kan ontstaan door mutatie in één volk en zal alleen in een ander niet-verwant volk terechtkomen als de koningin paart met

darren uit dat volk. Als het volk niet wordt behandeld tegen varroa, dan hebben de volken die de meer weerbare allelen dragen een overlevingsvoordeel in vergelijking met de volken met de meer vatbare allelen. Elk jaar zullen door natuurlijke selectie dus meer volken met de meer weerbare allelen overleven, en zich voortplanten (figuur 1). Als gevolg hiervan zullen deze meer weerbare allelen steeds groter in aantal in de populatie voorkomen, terwijl de vatbare allelen langzaam in de loop van de jaren verdwijnen. In het geval dat varroabestrijding wel plaatsvindt, is er geen overlevingsvoordeel meer voor de volken met de weerbare allelen. Hierdoor zullen de weerbare allelen zich niet manifesteren in de populatie. Er zullen altijd ongeveer evenveel vatbare als weerbare

Schematische weergave van hoe en onder welke omstandigheden natuurlijke selectie op gen-niveau kan werken

allelen in de populatie aanwezig zijn. Een dergelijk experiment kan alleen worden uitgevoerd op een geïsoleerde paringsplaats, want als het onbehandelde volk omringd is door behandelde volken van bijvoorbeeld naburige bijenstallen, zullen deze tegen varroa behandelde darren paren met de koningin en voortdurend vatbare allelen binnenbrengen in het volk. Als gevolg daarvan kunnen de weerbare allelen zich niet handhaven in het bijenvolk.

"Meer weerbaarheid van bijenvolken tegen varroa"

Op zoek naar geïsoleerde paringsplaatsen

Door het aanschrijven van beheerders van nationale parken en nationale landschappen, waaronder Natuurmo-

Het project is interessant voor:

- Bijenhouders die al langere tijd niet behandelen tegen de varroamijt (>5 jaar). Ze kunnen de paringslocatie gebruiken met hun weerbare volken om de genetische variatie binnen hun volken op peil te houden. Hun darren zijn welkom!
- Bijenhouders die de behandeling tegen varroa willen stoppen in (een deel van) hun volken. Zij kunnen vanuit nieuw opgezette volkjes op de paringsplaats de jonge koningin aan laten paren met de darren uit populaties van niet behandelde volken. Hun darren zijn echter (nog) niet welkom. Hun volken moeten zich eerst nog bewijzen zodat ze goed kunnen overleven zonder verdere varroamijtbehandeling. Hun jonge koninginnen zijn welkom!
- Bijenhouders die ondersteuning zoeken bij het opzetten van een eigen lokale populatie van weerbare bijenvolken, om gestaag toe te werken naar volken die beter kunnen overleven. De opgedane ervaring kan vervolgens binnen lokale verenigingen verder verspreid worden. Zij zijn welkom!

numenten, Staatsbosbeheer en boswachterijen zijn drie geschikte locaties gevonden. Het beleid voor het beschermen van de bijenvolken in Nederland is op het moment vooral gericht op de wilde bijen. Daarom zijn aan het kiezen van deze locaties waardevolle en productieve gesprekken en discussies voorafgegaan met de betrokken beheerders. Daarnaast zijn bijenhoudersverenigingen in de omgeving van de drie locaties op de hoogte gebracht van het project.

De drie paringslocaties zijn Tynaarlo (Drenthe), Drie (Gelderland) en Leende (Noord-Brabant).

Oproep aan bijenhouders om deel te nemen

In het voorjaar van 2024 is een oproep gestuurd naar de grote bijenhoudersverenigingen met het verzoek deze te verspreiden onder hun leden, zie kader.

Na de oproep hebben zo'n vijftig geïnteresseerden zich aangemeld. Deze groep is uitgenodigd voor één van de twee workshops.

De gehele presentatie is te lezen op: <https://edepot.wur.nl/662564>. 'Bijenhouden met Darwin'.

Op 13 april 2024 is in Garderen een workshop georganiseerd. De deelnemers hebben een diverse achtergrond en de ervaring in het bijenhouden varieert van 1 tot 30 jaar. De meeste van hen hebben de volken tot dan toe tegen varroa behandeld. Ook tijdens de workshop van 11 mei in Waalre is veel informatie uitgewisseld. Er zijn veel (kritische) vragen gesteld, wat heeft geleid tot waardevolle discussies. De beide workshops zijn afgesloten met een bezoek aan de paringslocaties in Drie en in Leende.

Vanaf juni tot en met juli 2024 zijn er op de drie paringslocaties darrenvolken geplaatst. Elke locatie heeft darren van minimaal drie verschillende weerbare (selectie)lijnen. Hierdoor ontstaat een zeer gevarieerde genenpool waardoor de kans op de weerbaarheid tegen

Honingbij met een varroamijt op het lijf. Foto Canva-Kutsuks

Ingerichte paringsplaats met bevruchtungskastjes (BV) en darrenvolken (DV) in Leende. Van links naar rechts: twee BV, drie BV, vier BV, twee DV van een bijenhouder, DV Lelystad en DV Kalmthout

Bezoek aan de paringsplaats in Leende met de deelnemers van de workshop

varroa versterkt wordt. De drie of vier geplaatste lijnen zijn afkomstig uit een pool van twee darrenvolken, afkomstig van bijenhouders die aan het project deelnemen met het aanleveren van darren die meer dan 5 jaar onbehandeld zijn tegen varroa. De andere twee lijnen zijn van weerbare selectielijnen waarmee Bijen@wur al jaren onderzoek doet (Lelystad- en Kalmthoutlijn). De deelnemers hebben in deze periode

hun bevruchtungskastjes met een ongepaarde koningin op één van de drie locaties geplaatst.

Gedurende de twee zomermaanden hadden de deelnemers contact met elkaar en met de WUR via een Whatsapp-groep en e-mail. Dit zorgde voor een uitwisseling van waardevolle informatie, wat hopelijk leidt tot een basis van een groeiend netwerk van

Nederlandse bijenhouders die in de toekomst samen het Darwiniaans imkeren willen volgen. In augustus zijn alle bevruchtungskastjes weer opgehaald en terug op de eigen bijenstand gezet. Ten tijde van het schrijven van dit artikel zijn ook diverse succesvolle paringen gemeld.

Deze samenwerking aan "Bijenhouden met meer weerbare bijen" is een mooie ervaring. Een eerste stap richting meer weerbaarheid van bijenvolken tegen varroa. Vanuit de deelnemende groepen is de wens dan ook duidelijk uitgesproken volgend jaar opnieuw de bijenvolken te mogen plaatsen. Dit is door een aantal beheerders al bevestigd, en daarbij zijn nieuwe aanmeldingen van harte welkom. We werken aan meer bekendheid van dit project om de ingeslagen weg te kunnen vervolgen.

Met de afsluiting van dit eerste jaar op de paringsplaatsen een woord van dank naar de betrokkenen voor de interesse in het project, het beschikbaar stellen van de paringsplaatsen, de bereidheid mee te denken en deel te nemen.

N.B. Dit project wordt gefinancierd door het Nieuwe Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (nGLB), Sectorale interventie bijenteelt (SIB). 🍷

20^e Conferentie COLOSS, Wageningen

Tropilaelapsmijt, de 'nieuwe varroa'

Tekst Kees van Heemert en Wietse Bruinsma, foto's Abe Maaijen

Het is al even geleden dat we in *Bijenhouden* rapporteerden over de activiteiten van COLOSS, de internationale organisatie die zich bezig houdt met onderzoek van honingbijen. Deze organisatie hield op 12 en 13 november 2024 een conferentie in Wageningen. Redacteuren Kees van Heemert en Wietse Bruinsma doen verslag.

COLOSS staat voor: 'prevention of honey bee COLony LOSSes'. Deze non-profitorganisatie werd opgericht in de periode dat de bijenhouderij internationaal steeds meer problemen kreeg met varroa. Het is een organisatie geworden met 2275 onderzoekers in 127 landen die in allerlei samenwerkingsverbanden onderzoek doet naar bijenziekten. Maar ook naar het effect van bestrijdingsmiddelen op bijen, naar het belang van goede voeding voor gezonde bijen, naar de mogelijkheid om te selecteren op varroaresistentie en de impact van wespen en hoornaars op bijenvolken. Doordat deze conferentie van COLOSS in Wageningen plaatsvond was het mogelijk om als redactie de conferentie bij te wonen en nieuws over internationaal bijenonderzoek te vernemen. Het was een goed georganiseerde conferentie met een zeer internationaal gezelschap van 105 personen, terwijl 100 deelnemers via een videoverbinding de lezingen konden volgen. Wat opviel was dat, in tegenstelling tot wat je twintig-dertig jaar geleden bij symposia zag, de helft van de deelnemers uit vrouwen bestond. Vanwege de bijzondere aandacht voor een nieuwe plaag in opkomst, tropilaelaps, volgt hierover nu recente informatie.

Tropilaelaps, de nieuwe varroa, op komst

De hoofdspreker Geoffrey Williams uit de VS gaf een lezing over tropilaelaps, een kleine mijt die als plaag van de honingbij vanuit Azië zich steeds verder naar het westen verplaatst. Er zijn vier soorten tropilaelaps die in Azië op verschillende *Apis* soorten parasiteren. De soort *Tropilaelaps mercedesae* is de mijtsoort die zich via *Apis mellifera* bijenvolken in de verschillende landen naar het westen verplaatst. Twee jaar geleden schreven we in *Bijenhouden* dat de mijt al in Afghanistan werd gesignaleerd en nu is hij ook in Georgië en Oezbekistan gevonden. De mijt is de helft kleiner dan varroamijten. Een filmopname liet zien hoe snel deze mijten over de raten lopen. Detecteren van tropilaelapsmijten is een stuk lastiger dan varroamijten, omdat ze kleiner zijn; zijn ze nauwelijks met het blote oog te zien. In het bijenbroed vermeerderen de tropilaelapsmijten zich door hun eitjes, vlak voor de cellen gesloten worden, in het broed te leggen. Gedurende de verpopping van de bijenlarven ontwikkelt de jonge generatie mijten zich, zodat die tegelijk met de jonge bijen uitkomen. In tegenstelling tot varroamijten leven de tropilaelapsmijten alleen van de hemolymfe van de bijenlarven en poppen en niet van die van de volwassen individuen. Zoals bij de varroamijt, worden ook door tropilaelapsmijten virussen overgebracht. Het bestrijden is heel moeilijk omdat

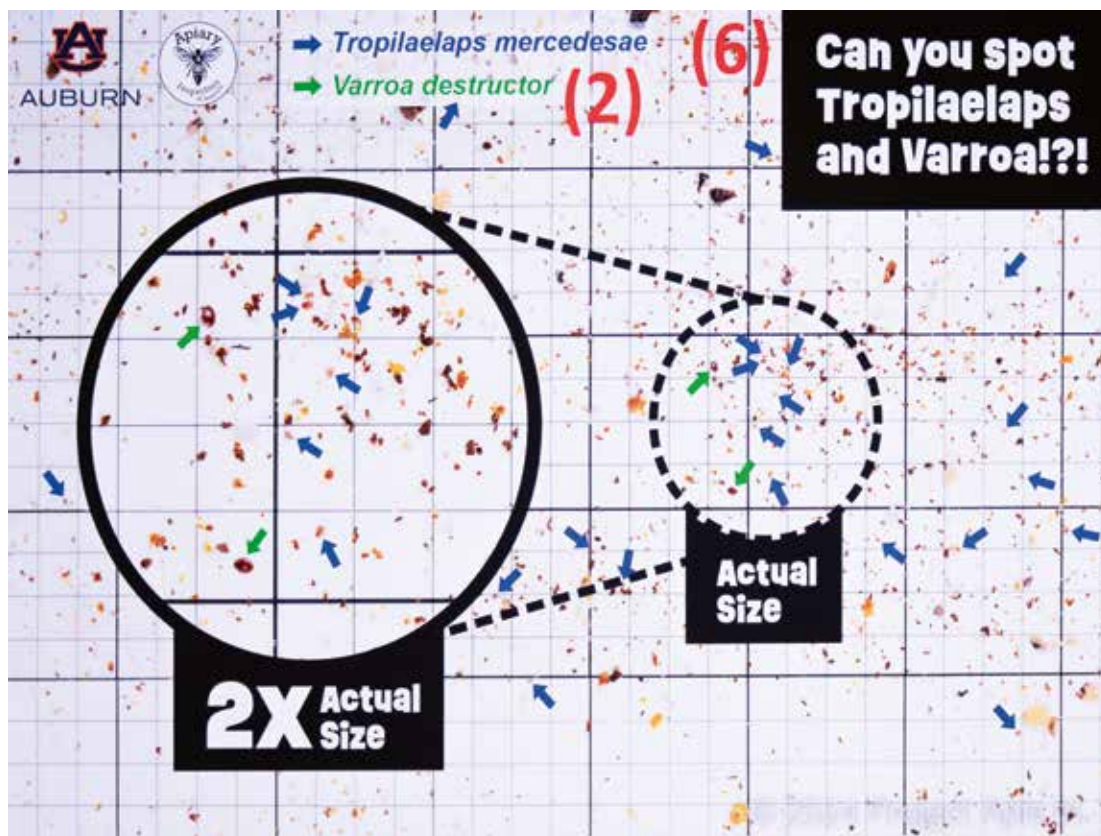
de tropilaelapsmijten de meeste tijd van hun reproductiefase in en rondom het broed zitten. Omdat er relatief maar weinig mijten op de bijen zitten, maar vooral in het gesloten broed, is chemische bestrijding heel lastig. De meest gebruikte methode van bestrijden is door middel van het creëren van een broedloze periode (met behulp van een arrestaam) van 21 dagen en toepassing van mierenzuur, omdat mierenzuur ook de mijten in het gesloten broed kan bestrijden. Maar net als met varroa is volledige uitroeiing niet mogelijk. De spreker verwacht wel dat in meer gematigde klimaten met een winterperiode waarin de volken krimpen de schade kleiner kan zijn.

Voorbereiding op komst tropilaelaps

In de VS is men op grote schaal proeven aan het doen om voorbereid te zijn op de komst van tropilaelaps. Net als met varroa is gebruik van een lade onderin de kast een bruikbare methode om de mijtval van tropilaelaps te detecteren. Tegelijkertijd zal men dan de varroamijten kunnen tellen. Tijdens de lezing werden briefkaarten uitgedeeld (zie foto) met een foto van een deel van de lade waarop zowel dode tropilaelapsmijten als varroamijten liggen. Dit ter illustratie hoe moeilijk het detecteren is. Zelfs met een tweemaal vergroting is het lastig om de tropilaelapsmijt te kunnen onderscheiden. Het is de vraag hoe snel tropilaelaps zich zal verplaatsen, maar er zijn geluiden dat de mijten al in Oekraïne en Turkije gezien zijn. En er wordt gewaarschuwd dat door export van bijenvolkjes van Oekraïne naar Canada

Geoffrey Williams geeft een zeer duidelijke lezing

Zoek de tropilaelaps- en varroamijten

tropilaelaps naar het Amerikaanse continent kan overspringen, hoewel die kans klein is omdat de mijten niet langer dan twee dagen buiten het bijenbroed kunnen leven. Voor Nederland zou het goed zijn om kennis bij de imkers op te bouwen, zeker ook omdat tropilaelaps een aangifteplichtige dierziekte bij honingbijen is. Ook zijn we dan, in tegenstelling tot de komst van varroa 40 jaar geleden, beter voorbereid op een nieuwe plaag. In België is men alert op de komst van tropilaelaps zoals blijkt uit vragen in het Vlaams parlement.

Voortgang COLOSS projecten

Voor geïnteresseerden in alle activiteiten van COLOSS geeft de site coloss.org/what-we-do/ veel informatie. Tijdens de conferentie werd er door alle projectgroepen gerapporteerd over de voortgang van hun onderzoek. Er zijn drie hoofd-

projecten ('Core Projects') die continu doorlopen, zoals het uitgeven van COLOSS Beebooks, waar er al drie van zijn uitgegeven. De boeken zijn een verzameling van standaardmethoden voor onderzoek, ziektebestrijding en bijenproducten. Een vierde over moleculaire technieken is in de maak. Het B-Rap project richt zich op de transfer van kennis naar de imkers en het project 'Monitoring van verlies van bijenenvolken' loopt al vanaf het begin dat COLOSS begon, met onder andere de Nederlandse onderzoeker Van der Zee als deelnemer.

Tot slot volgen hier nog twee rapportages uit de COLOSS werkgroep Tropilaelaps

Anna Brandorf (Rusland) behandelde het onderwerp 'Morfometrische karakteristieken van *Tropilaelaps* spp. van verschillende herkomsten'. Er zijn populaties aangetroffen in Georgië, rond de Zwarte Zee en in China (nadere aanduiding niet gegeven). De mijten in die verschillende populaties verschillen morfometrisch (dat wil zeggen in vorm en afmeting) van elkaar. Er is sprake van gescheiden populaties. De overleving van tropilaelaps buiten het broed is slechts enkele dagen. De spreker vermeldde dat er vreemd genoeg ook exemplaren zijn gevonden op ratten. Misschien is dit een reservoir om te overleven buiten de broedperiode van de bijen?

Chuleui Jung (Zuid-Korea) gaf een inleiding over 'Verspreiding en genetische structuur van *Tropilaelaps mercedesae*'. In 1993 verscheen tropilaelaps in Zuid-Korea vanuit China. In 2005 had 91% van de volken in Zuid-Korea varroa, tegen 25,7% tropilaelaps. In 2024 waren deze percentages respectievelijk 85% en 76,5%. Er is dus sprake van een grote rela-

Een volledig gevulde zaal

Varroamijt (l) en tropilaelapsmijt (r). Foto Lars Ravesloot van WBVR

tieve toename van tropilaelaps ten opzichte van Varroa. Behandelingen tegen varroa zijn doorgaans ook effectief tegen tropilaelaps. In gematigde streken zijn de populatiedichtheid en schade door tropilaelaps doorgaans laag in vergelijking met varroa.

De overige rapportages van de COLOSS werkgroepen zullen in een tweede aflevering van dit verslag worden behandeld in *Bijenhouden*. ◆

Bloemetjes en bijtjes in Rekken

In september was in Rekken, achter Eibergen, het jaarlijkse bloemen-corso.

De jeugd van Rekken met de groepsnaam De Koordeshoek had een zeer actueel onderwerp gekozen voor hun wagen. Een Aziatische hoornaar bedreigt een honingbij! De foto's zijn gemaakt door Ria Nijhof uit dezelfde woonplaats. ◆

Met je smartphone en een peilzender een Aziatische hoornaar volgen naar het nest, werkt dat?

Tekst Piet van Dijk, foto's Abe Maaijen

In de strijd tegen de Aziatische hoornaars is het zoeken naar een nest geen sinecure. Met wiekpotten een hoornaar vangen, merken en weer laten gaan om hem te kunnen volgen, is vooral in een boomrijke omgeving een lastige en tijdrovende klus. Sinds kort kan met een in Nederland uitgevonden zenderkit een nest gevonden worden. Werkt dat? Imkers aan het woord.

Aan een berkenboom in een wijk in Amersfoort heeft imker Peter Molenaar begin oktober 2024 een wiekpot bevestigd. Het is halverwege de zaterdag. Er hangt een briefje bij voor voorbijgangers: 'Dit is een onderzoeksopstelling'. Hij ziet al enkele Aziatische hoornaars rond het potje met lokmiddel (Trappit, of een mengsel van bier, wijn en suiker) vliegen. Als er eentje op het deksel gaat zitten en gaat likken aan de lokstof, stapt Peter geruisloos naar voren met een koninginnenvangkooitje. Hij zet hem op de likkende hoornaar en duwt het schuifje dicht. Gevangen.

"Ik gebruik een koninginnenvangkooitje, vind ik net iets handiger dan de standaard Snapy Insectenvanger die bij de zenderkit zit", legt hij uit. Daarna pakt hij een weegpotje en gaat de hoornaar op de weegschaal. Dat is van groot belang. "Is de hoornaarwerkster te licht, dan kan ze het zendertje, dat minder dan 160 milligram weegt maar 98 euro (ex btw) kost, niet dragen. Maar is de hoornaar te zwaar, dan heeft ze al genoeg gewicht en kan ze die ook niet dragen." Tussen de 0,3 en 0,4 gram is het beste, blijkt in de praktijk.

Plunjer

De hoornaar wordt dan in een zogeheten plunjer, een soort zuigbuis, geleid en vandaar met haar achterlijf in een knijper geleid. Dan kan het zendertje aan haar petiole (het verbindingsstuk tussen thorax en abdomen, de 'wespentaille') worden geschoven. Maar Peter wacht nog even met het laten uitvliegen. Om te bepalen of de hoornaar sterk genoeg is om de zender mee te nemen, laat hij de hoornaar even in een klein tentje rondvliegen. Dit keer is pas na vier keer uitproberen een geschikte hoornaar gevonden. De vijfde hoornaar vliegt weg en Peter pakt de supergevoelige richtantenne en richt die in de richting waarin de hoornaar is weggevlogen. Via een app op zijn smartphone, de app Vespa Finder, kan hij nu de hoornaar volgen naar het nest. Hij loopt in de richting die wordt aangegeven en na enige tijd volgen staat hij onder de boom waar het nest zich bevindt.

"De eerste dag dat ik de zenderkit kon gebruiken, hadden we al succes", vertelt Peter. "Dat was geweldig. Met een paar andere imkers van onze vereniging was ik al een paar weken bezig geweest, rond Soest vooral, daar kwamen veel meldingen vandaan. We

hebben wekenlang met lokpotten Aziatische hoornaars gevangen en we merkten ze om hun vliegrichting te volgen. Vervolgens vlogen ze vaak uit in de richting van de Korte Duinen in Soest, waar veel bomen staan. Onmogelijk om de hoornaar dan op het oog te volgen, ook met een drone erbij lukte het niet. We kwamen niet verder."

Enthousiast

Omdat hij had gehoord dat er een zenderkit in gebruik was genomen, besloot hij met enkele meejagende imkers een verzoek te doen aan het bestuur van de Imkersvereniging Eemkwartier (Amersfoort, Leusden, Soest) of het mogelijk was zo'n zenderkit voor de vereniging aan te schaffen. "De zenderkit kost 1950 euro exclusief btw. Omdat we snel aan de slag wilden, gaf het bestuur toestemming deze uitgave te doen."

"Het kost veel tijd, geduld en deskundigheid om de apparatuur heel te houden en goed te gebruiken. Er zijn weinig imkers die de hele dag tijd hebben om te gaan speuren", zegt Peter. "Omdat ik onregelmatig werk heb ik overdag meer tijd beschikbaar." Een ander nadeel is dat het kostbare zendertje kwijt kan raken. "Tot nog toe

Met een vangkooitje voor een bijenkoningin kan Peter de hoornaar eenvoudig oppakken

De hoornaar zit vast in de knijper. Alleen met het achterlijf zit de hoornaar vast, de pootjes bungelen los.

hebben we ze gelukkig steeds terug kunnen vinden. Als het batterijtje goed is opgeladen, geeft hij wel twee dagen een signaal af."

Oefening

Harrold van der Meer, als imker actief in de Bommelerwaard, heeft sinds september ervaring opgedaan met de zenderkit. "Ik vind het een inventieve vondst. In gebieden waar veel fruitteelt is, is het wat lastig om een Aziatische hoornaar te vinden, daar vallen de wiekpotten niet op tussen het vele fruit. Maar ik vang ook eiwithalende werkers, gewoon met een netje, die rond de bijenkasten vliegen. Het vergt wel aardig wat oefening om met de apparatuur om te gaan, je moet er gevoel mee krijgen."

Zijn ervaring is dat het op de grens van buitengebied en bewoond gebied het beste werkt. "In bebost gebied is het wat ingewikkelder en tijdrovender om een nest te vinden, dat is een uitdaging. Maar het is een ongelooflijk mooie oplossing."

Uitvinding

De zenderkit is een uitvinding van het in het Twentse Bentelo gevestigde bedrijf Robor Electronics, dat elektronische oplossingen en software ontwikkelt voor mens, dier en natuur. "Ik denk dat het systeem behoorlijk vernieuwend is", legt ontwikkelaar Xander Borre uit.

"Doordat de zenders gebruik maken van reguliere frequentie die ook wifi- en bluetoothtechniek gebruikt, kunnen we ook een connectie leggen met mobiele telefoons. Met onze Vespafinder-app kun je een normale Androidtelefoon of tablet omtoveren tot een extra ontvanger, wat het zoeken en terugvinden erg vergemakkelijkt.

"Ook kan ons systeem werken met een veel kortere antenne aan het zendertje. Dat betekent minder ballast voor de hoornaar, zodat deze er minder last van heeft met vliegen. Tevens kunnen de zenders met een drone en een speciale kleine ontvanger vanuit de lucht worden opgespoord. Dit biedt uitkomst wanneer het nest moeilijk te vinden is." In 2017 heeft het bedrijf in opdracht van de Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit in Zeeland het eerste nest opgespoord met een drone en een thermische camera. Dat was veelbelovend. In 2021 kwam hij via een vriend zelf met bijen en het bijenhouden in

Het zendertje wordt vastgeklemd

aanraking. "Ik werd enthousiast en ben zelf ook hiermee begonnen. Toen vorig jaar in Markelo ook een nest werd ontdekt werd mijn aandacht hierop opnieuw gevestigd en besloot ik zelf weer eens te duiken in de mogelijkheden voor het ontwikkelen van een zendertje met moderne technologie. Het moet ongeveer september 2023 zijn geweest dat ik hiermee begonnen ben. Er gingen twee prototypes aan vooraf om uiteindelijk tot ons huidige zendertje te komen, dat minder dan 0,16 gram weegt."

Lukt het om zenders terug te krijgen?

"Een van onze testers uit Brabant doet er alles aan om de zenders terug te vangen en is hier heel bedreven in. Als hij een hoornaar vangt bij een bijenkast, turnt hij ze eerst om tot nectarhaler. Hij dwingt ze eigenlijk op de wiekpot net zolang tot deze getrouw terug komt op de wiekpot en de bijenkast links laat liggen. Als de werkster dan gezenderd wordt lukt het heel vaak om de hoornaar met zender later terug te vangen. Dit kost wat tijd, maar is wel de moeite waard, want de zendertjes zijn oplaadbaar en herbruikbaar."

In oktober en november moet je als 'hoornaarjager' wel goed oppassen dat je geen darren of koninginnen gaat zenderen, waarschuwt Borre. "Die vliegen namelijk normaliter niet terug naar hun nest. De professionele bestrijders hebben natuurlijk ook het voordeel dat ze het nest na het zenderen direct weg kunnen halen, en zo meestal de zender terugvinden in het nest of in

Peter richt de antenne naar de richting waarin de hoornaar is weggevlogen

hun speciale stofzuiger. Voordat ze het nest weghalen checken ze met de app of de ontvanger of de gezenderde hoornaar in het nest zit."

IJsblokjes

Als vuistregel adviseert Borre hoornaars te gebruiken van minimaal 0,3 gram.

"Maar soms lukt dat niet en dan kun je het ook met een lichter exemplaar proberen. Het is ons al eens gelukt met een hoornaar van 0,24 gram, maar de kans dat de hoornaar onderweg neerstort is dan wel groter."

Aanvankelijk moest een hoornaar worden verdoofd met een klein ijsblokje en een kleine dosis CO₂. Vervolgens moest de hoornaar op een stukje karton met een kleine uitsparing worden vastgezet met dun ijzerdraadje. Daarna werd de zender met naald en draad om het middel worden vast gezet. Borre: "Dat is al met al een hele klus. Nu wordt het zendertje met een speciale "zenderschuiver" op de hoornaar geschoven. De zender is hiervoor voorzien van een heel klein clipje, die om de petiole van de hoornaar komt te zitten. Dat gaat sneller en veiliger en de hoornaar kan meteen weer uitvliegen." ●

Olifanten weren met honingbijen - een langetermijnstudie

Tekst Sarah van Broekhoven

In 2016 schreef ik over het werk van Dr. Lucy King, die onderzoek doet naar het weren van olifanten uit landbouwgebieden in Kenia met behulp van honingbijen (Van Broekhoven, 2016). Olifanten zijn bang voor bijen; het geluid van bijen alleen kan hen al afschrikken (King e.a., 2007). Olifanten kunnen effectief worden geweerd met een omheining waaraan bijenkasten zijn opgehangen (figuur 1). Die strategie levert daarnaast een mooie honing oogst op voor de boeren (King e.a. 2011).

De bijenkastomheiningen zijn ook getest in andere landen in Afrika en Azië, met wisselend succes (Van Berkum, 2022; King e.a., 2024). Een goede bezetting van de kasten is essentieel om olifanten te kunnen tegenhouden. Natuurlijke en sociale omstandigheden, en ook het soort honingbij en olifant binnen de interactie, hebben veel invloed op de bezetting van de kasten (King e.a., 2024).

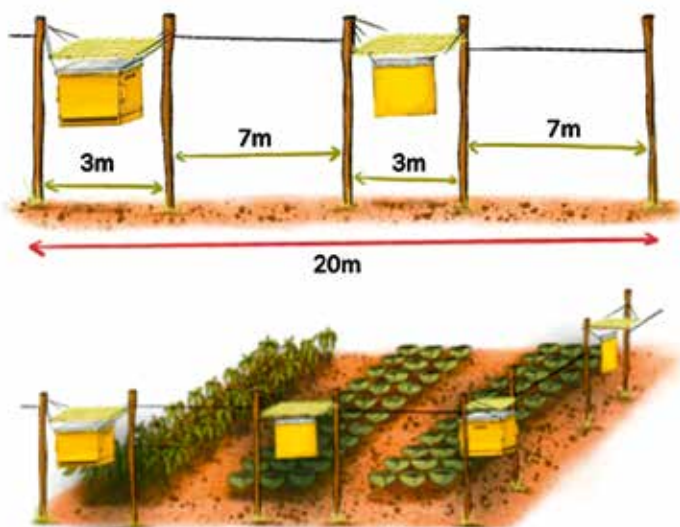
Tot nu toe werden studies naar de doeltreffendheid van bijenkastomheiningen uitgevoerd met een klein aantal boerderijen en over een korte tijdperiode. Recentelijk hebben King e.a. (2024) een langetermijnstudie van negen jaar afgerond. Zij analyseerden het gedrag van Afrikaanse olifanten die 26 boerderijen, beschermd door bijenkastomheiningen, benaderden in Tsavo East National Park, Kenia. Dat maakte het mogelijk om de verschillen in bijenkastbezetting en het weren van olifanten te vergelijken over verschillende jaren, tijdens verschillende omstandigheden.

Verstorende factoren

Gedurende de negen jaar waren de bijenkastomheiningen gemiddeld 76% effectief in het weren van olifanten. Tijdens

het hoogseizoen van de gewassen was dat 86%. Factoren die het succes negatief beïnvloedden waren droogte, een lage bezetting van de kasten, en verstoringen in het leefgebied van de olifanten, zoals de aanleg van een spoorlijn en illegaal grazend vee. Droogte in de jaren 2016-2017 had de grootste invloed op de bezettingsgraad van de bijenkasten. Die daalde van 60% naar 7,7%. Toch bleef het aantal olifanten dat de boerderijen binnendrong beperkt. Waarschijnlijk waren de akkers minder aantrekkelijk doordat de droogte ook een negatief effect had op de groei van de gewassen. Goede regenval eind 2018 deed de bijenkastbezetting toenemen. Echter was nog tweederde van de kasten leeg op het moment dat een verstoring in nabijgelegen parken, het verjagen van illegaal grazend vee, grote kuddes olifanten deed wegtrekken naar boerderijen, waar het gewas er ook weer goed bij stond. In die periode liet 72% van de olifanten zich tegenhouden door de bijenkastomheiningen. De bezettingsgraad van de bijenkasten was pas drie jaar na de droogte hersteld. De boeren liepen daardoor ook inkomsten mis door verminderde honing oogst.

Door invloed van klimaatverandering zouden periodes van onregelmatige regenval en droogte kunnen toenemen in Kenia. Bijenkastomheiningen zijn zeer effectief in het tegenhouden van olifanten, maar om succes op lange termijn te garanderen is het belangrijk om die strategie te combineren met andere methoden om olifanten te weren, zoals het graven van geulen om de boerderij en het verbouwen van bij voorkeur droogteresistente gewassen die onsmakelijk zijn voor olifanten. ●

Literatuurlijst zie aanvullingen op de NBV-site:

www.bijenhouders.nl/literatuurlijst/

Figuur 1. Ontwerp van bijenkastomheining met ofwel Keniaanse toplattenkasten (4 boerderijen) ofwel Langstrothkasten (22 boerderijen). De kasten zijn aan elkaar verbonden met ijzerdraad en worden om de 10 m afgewisseld met een valse ('dummy') kast om kosten te besparen. Wanneer een olifant de omheining door contact in beweging brengt, schommelen de kasten en worden de bijen verstoord. Bron: King e.a. 2024.

Pech

Tekst en tekening Teunie Bastiaan

Het is eind januari en vanavond speel ik een bijrolletje in de opera in Amersfoort. Ik ben druk bezig om alles in orde te maken. Dan gaat de telefoon. Het is de nieuwe buurman van de bijentuin. Hij vertelt dat hij vandaag bezig is met het neerhalen van de metershoge douglassparren in de tuin. Zijn stem klinkt niet als anders en ik vermoed dat er iets is misgegaan.

Hij laat me niet langer in spanning wachten en vertelt dat de laatste boom iets anders omviel dan gedacht. Precies de verkeerde kant op gevallen op onze bijenstal. O help. Dat is geen goed nieuws. Ik rijd er direct naar toe en zie een enorme boom helemaal uitgestrekt over de tuin liggen. De bijenstal is ingestort en de bijen vliegen in het rond. De kasten zijn beschadigd. Het is veel te koud voor deze kleine beestjes en ik bedenk wat ik nu ga doen. Mijn man komt

met een praktische oplossing. We plakken de kasten met duct tape aan elkaar en hopen dat de bijen weer terugvliegen als we de kasten zo goed en zo kwaad als het kan weer terugplaatsen, zo dicht mogelijk bij de oude plek. En ja hoor, het wonder gebeurt: de bijen gaan weer terug de kasten in. Wij gaan aan de slag met het opruimen van de ravage in de bijenstal en komen al snel tot de conclusie dat dit niet één-twee-drie op te lossen is. Met de buurman spreken we af dat hij ervoor zorgt dat alles wordt opgeruimd. Gelukkig is hij handig en ik heb er alle vertrouwen in dat ik weer een prachtige bijenstal krijg.

's Avonds laat, na het optreden, in de parkeergarage, wil de auto niet starten. Accu leeg. Hoeveel pech kun je hebben op één dag? ●

N 52° 08' 28"
O 6° 06' 55"

Plaats

Capaciteit

Uitvliegopening

Sinds

Tekst

Foto's

Empe

3 hangkorven

Onderzijde

2021

Feikje Breimer en

Bas Strijker

Abe Maaijen

Sinds Bas Strijker de Basiscursus Imkeren volgde is hij op zoek naar de beste behuizing voor zijn bijen. Hij is een bevlogen boomimker, maar in zijn tuin staat een stellage met drie Weisenseifener Hängekorben. Deze hangkorf komt oorspronkelijk uit Weissen-seifen, een plaats in de Duitse Eifel. Kunstenaar Günther Mancke heeft deze korf ontworpen naar het wezen van de bij. Het is een gevlochten korf

met een onder- en bovenkorf. De onderkorf heeft de vorm van een kettinglijn, zoals de bijen aan elkaar haken in een zwermtros of tijdens het bouwen van raat. De bovenkorf heeft een bolvorm, zoals het broednest. De bovenkorf staat op een middenplaat, de onderkorf hangt aan de middenplaat. Het is de bedoeling deze korven onder een afdak te plaatsen zodat ze niet inregenen. De vliegopening voor

de honingbijen is aan de onderkant, waardoor de bijen in iedere windrichting kunnen uitvliegen. Het inspecteren kan door de onder en/of bovenkorf af te nemen. De raat zit in ronde uitneembare raampjes.

Deze constructie maakt dat de bijen, net als in het wild, hun broednest bovenin bouwen en uitbouwen in de onderkorf. Het is mogelijk een honingkamer of voerbak bovenop de korf te

plaatsen. Bas Strijker legt uit: "Met het vlechten ben je drie volle dagen bezig en dan moet je er nog een leemlaag op strijken die je volgens een speciaal recept maakt met leem, verse koemest, kruiden, houtas en wei van koemelk. De omstandigheden in de met leem bestreken gevlochten korven zijn ideaal voor de bijen."

Bijen op Stand

Piping Hot Bees & Boisterous Buzz-Runners: 20 Mysteries of Honey Bee Behavior Solved door Thomas Seeley

Tekst en foto Wietse Bruinsma

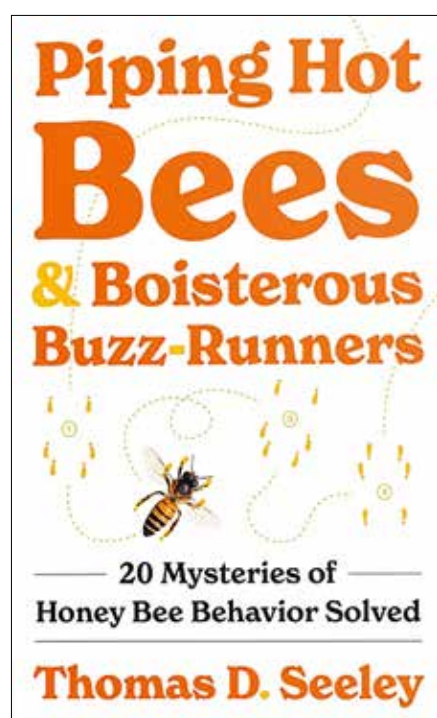
Thomas Seeley is een Amerikaanse bijengedragsonderzoeker, die de onderzoeks-traditie van Karl von Frisch en Martin Lindauer over communicatie in een bijenvolk voortzet. Het boek behandelt een serie observaties en proeven over een tijdsspanne van zo'n 50 jaar. Seeley bouwt voort op de gevonden resultaten van Von Frisch en Lindauer, waarbij hem natuurlijk meer technische middelen ten dienste staan om individueel gedrag van bijen vast te kunnen leggen dan zijn voorgangers, met name het gebruik van videocamera's.

De elegant opgezette experimenten verschaffen de lezer veel inzicht in het bijenvolk als besluitvormende eenheid. Het boek laat ook duidelijk zien wat een liefde Seeley koestert voor deze wonderbaarlijke wezens. In dit boek ontrafelt hij in min of meer chronologische volgorde twintig vraagstukken rond het gedrag van honingbijen. Sommige hiervan kwamen al in zijn eerdere boeken uitgebreid aan de orde. Het boek is eigenlijk een optekening van zijn indrukwekkende carrière als bijenonderzoeker, geschreven in een heel persoonlijke en verhalende stijl.

Gegeven dat Seeley's carrière zo'n 50 jaar beslaat, is het interessant om te lezen wat een grote tijdsspanne er vaak

De lijst van onderzoeksvragen die Seeley stelt:

1. Hoe voorkomt een bijenvolk verstikking, met name door een te hoog oplopen van het CO₂ gehalte?
2. Welke criteria hanteren zwermbijen bij de beoordeling van de kwaliteit van een nieuwe behuizing? Deze vraag kwam al uitgebreid ter sprake in Seeley's boek *Honeybee Democracy*.
3. Hoe zoeken speurbijen naar nestplekken? Het vinden van een nestruimte met de juiste afmetingen is van levensbelang voor een zwerm.
4. Hoe verloopt de besluitvorming in de zwerm over de definitieve keuze van een nieuwe nestholte?
5. Is er consensus of quorum? Oftewel, moeten alle speurbijen het met elkaar eens zijn of is er daar slechts een minimum aantal bijen voor nodig?
6. Hoe wordt de zwerm voorbereid op het aanstaande vertrek? Wanneer is de zwerm er klaar voor?
7. Wat is het signaal voor het onmiddellijke vertrek?
8. Hoe wordt de zwerm naar de nieuwe nestruime gegidst? Hoe is de zwerm er zeker van dat de koningin ook in de zwerm zit?
9. Hoe flexibel zijn de bijen in een zwerm in het communiceren over een nieuwe nestruimte?
10. Hoe wordt de boodschap van moergoedheid door het volk heen verspreid?
11. Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen *Apis mellifera*, *cerana*, *floreana* en *dorsata*?
12. Hoe verloopt het delen van informatie in een volk over voedselbronnen? Hoe organiseert zich een volk rond het foerageren?
13. Hoe 'lezen' bijen de informatie van terugkerende haalbijen?
14. Hoe weet een volk of er dracht is en hoe beïnvloedt dit het gedrag van haalbijen en huisbijen die de nectar aannemen?
15. Het raadsel van de trildans. Deze verschilt van de kwispeldans en de rondedans. Von Frisch nam deze trildans reeds waar, maar kon er geen verklaring voor geven.
16. Zijn er twee recruteringsdansen of één? Namelijk de kwispeldans en de rondedans. Of zijn dit in feite dezelfde dansen die slechts in intensiteit verschillen?
17. Wat voor rol spelen de *movers* en *shakers* in een volk dat zich voorbereidt op zwermen?
18. Wat zijn de ins en outs van zichzelf en elkaar verzorgen (respectievelijk *autogrooming* en *allogrooming*)?
19. Hoe vindt regulering van de watervoorraad plaats in een volk dat watergebrek heeft?
20. Hoe wordt propolis verzameld en gemaakt en hoe wordt er gecommuniceerd over de behoefte hieraan?

zit tussen het eerste prille onderzoeks-idee en de uitwerking daarvan totdat het raadsel volledig is ontrafeld. Doordat er veel verbanden bestaan tussen de 20 mysteries en veel onderzoek teruggrijpt op eerdere resultaten is het onvermijdelijk dat sommige zaken herhaald worden, maar gezien de ingewikkelde materie, vind ik dat absoluut geen probleem. Het is heel boeiend om te lezen hoe ogenschijnlijk simpele proefopzetten kunnen leiden tot uiterst gedetailleerde en wetenschappelijk rigoureuze conclusies. Voor de proeven maakt hij vaak gebruik van een geïsoleerde omgeving, zoals Appledore Island (in Maine, VS), een klein eiland met geringe dracht-

mogelijkheden en zonder andere bijenvolken, zodat hij de effecten nauwkeurig kan toeschrijven aan één factor. Had zulk onderzoek ook in de Nederlandse situatie tot stand had kunnen komen? Misschien moeilijker. Anderzijds verrichtten Von Frisch en Lindauer hun observaties ook in een omgeving waar wel degelijk andere bijenvolken en drachtbronnen aanwezig waren. Het zou te ver gaan om hier alle 20 mysteries in detail te bespreken. Misschien kan dat het onderwerp zijn van een serie vervolgartikelen. 'Mysteries solved', zegt de ondertitel. Maar tegelijkertijd geeft Seeley ook aan dat er nog heel veel te onderzoeken valt. Eén mensenleven is te kort om de

bijen volledig te doorgronden, maar hij schetst de weg die opvolgers kunnen gaan om nog meer geheimen te ontrafelen.

Dit boek is een aanrader voor iedereen. Bijenhouders, maar ook diergedragswetenschappers, zullen hierna met nog meer verwondering en bewondering kijken naar de honingbij. ●

Piping Hot Bees & Boisterous Buzz-Runners: 20 Mysteries of Honey Bee Behavior Solved.

Thomas D. Seeley
Princeton University Press, 2024
ISBN 9780691237695.

Boekbespreking

De genetica achter de veredeling van de honingbij

Tekst Wietse Bruinsma

Productiviteit en gezondheid van bijenvolken worden sterk bepaald door dracht en door ziekteverwekkers en parasieten. Hierop kunnen we invloed uitoefenen door maatregelen zoals reizen naar drachtgebieden en bestrijding, met name van de varroamijt. Daarnaast is selectie een manier om deze karakteristieken te beïnvloeden. Bovendien kunnen we door selectie zachtaardigere en minder zwermrustige volken krijgen.

Al sinds lang vindt er bij honingbijen selectie plaats. Zo zijn er in de loop der jaren landrassen met voor bijenhouders goede eigenschappen ontstaan en is Broeder Adam bijna een eeuw geleden op Buckfast Abbey begonnen honingbijen via kruising en selectie te verbeteren.

Met een aantal collega's heeft Pim Brascamp een serie artikelen geschreven in *Bee World* over de inrichting van selectieprogramma's. Hierbij was de invalshoek vooral praktisch: wat wil je bereiken, wat komt er bij kijken en hoe organiseer je het? Maar achter de antwoorden op die vragen zit theorie, met name over de selectie op kenmerken die door veel genen worden beïnvloed, wat meestal het geval is. Gebaseerd op die artikelen is nu een e-boek (in het Engels) verschenen: '*Genetics of selection in honeybees*'. Hierin wordt ingegaan op die theorie

achter de selectieprogramma's. Het doel van de schrijvers is een publiek te bereiken van telers en van wetenschappers om hen nader te informeren over de achtergronden van selectieprogramma's, en dan vooral over de kwantitatieve aspecten van de genetica.

Veel wiskunde

De theorie achter selectie is een wetenschapsgebied met veel wiskunde. Daardoor vinden veel mensen het ingewikkeld. Dit boek presenteert die theorie op een toegankelijke manier, vanzelfsprekend vooral gericht op de honingbij. Daarin vult het een lacune: er zijn veel boeken over de praktijk, maar het is lastiger om informatie over de onderliggende theorie te vinden.

In feite zijn de zaken die in dit boek aan de orde komen ook in algemene theorieboeken en in de wetenschappelijke

literatuur te vinden. Maar die kennis is hier toegespitst op de honingbij met alle eigenaardigheden van dien, zoals de bevruchting van koninginnen in de lucht door vele darren en het feit dat je kenmerken niet meet aan één individu, maar aan een volk.

De auteurs leggen veel nadruk op de rol van het toeval, namelijk het feit dat de eitjes die een koningin legt heel sterk kunnen verschillen wat betreft de eigenschappen die via dat eitje worden doorgegeven aan nakomelingen. Dit komt doordat een willekeurige helft van de erfelijke aanleg wordt doorgegeven. In de praktijk wordt deze grote genetische variatie vaak onderschat, terwijl je daar in een selectieprogramma wel degelijk rekening mee moet houden.

Handreikingen

Dit boek is vooral bedoeld als achtergrond bij de opzet van een selectiepro-

Koningin op de raat. Foto Canva- LuPo Creative

gramma. Het bevat handreikingen over hoe je bepaalt hoe belangrijk je verschillende eigenschappen vindt, hoeveel volken je moet hebben om succesvol te kunnen selecteren en hoe je bij de beoordeling van kenmerken onderscheid kunt maken tussen erfelijkheid en omgeving. In z'n eentje kan een imker met maar weinig volken daar meestal niet veel mee. Het boek richt zich dan ook op samenwerkingen van imkers, teeltgroepen, en in het bijzonder op telers met een coördinerende en organiserende rol.

Teeltdoel

Het boek is opgebouwd uit vijf hoofdstukken, inclusief de inleiding. Hoofdstuk 2 gaat over het teeltdoel: welke kenmerken zijn van belang om op te selecteren? Ook wordt het verschil behandeld tussen teeltdoelen en selectiecriteria. Teeltdoelen gaan over de kenmerken die men door selectie zou willen veranderen, selectiecriteria over de waargenomen karakteristieken op grond waarvan we de betere volken kunnen selecteren. Daarnaast worden suggesties gedaan om die teeltdoelen

scherper te krijgen, bijvoorbeeld door het organiseren van enquêtes onder eindgebruikers.

Hoofdstuk 3 gaat over kwantitatieve aspecten van de genetica, de theorie achter kenmerken die beïnvloed worden door veel genen. Vandaar het woord kwantitatief. Begrippen als erfelijkheidsgraad, herhaalbaarheid, inteelt en effect van selectie worden hier behandeld. De auteurs leggen uit waarom het zo moeilijk is om verbeteringen van één generatie op de andere op te sporen en waarom een nieuwe generatie van heel goede ouders genetisch toch niet beter is. De uitdaging is om genetische invloed en omgeving van elkaar te scheiden bij het beoordelen van prestaties van volken. Om het nog ingewikkelder te maken bestaat er daarnaast ook nog interactie tussen het genotype en de omgeving. Dat wordt bijvoorbeeld zichtbaar in het feit dat lokaal aangepaste volken het beter doen in hun oorspronkelijke omgeving dan op andere plaatsen.

Snelheid verbetering

Belangrijk voor telers is de snelheid waarmee verbetering wordt bereikt. Die wordt beïnvloed door twee grootheden: de mate van genetische verbetering tussen twee generaties en het generatieinterval. Telers proberen beide grootheden te beïnvloeden.

In hoofdstuk 4 wordt dieper ingegaan op de berekening van teeltwaardes. Je kunt volken op hun eigenschappen vergelijken, maar eigenlijk wil je dieper kijken: naar de erfelijke aanleg. En meer in het bijzonder naar het doorgeven van erfelijke aanleg aan de volgende generatie: de teeltwaarde. Bij de schatting van teeltwaardes is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen verschillen binnen en verschillen tussen bijenstanden.

Selectieprogramma's

Hoofdstuk 5 ten slotte gaat over selectieprogramma's. Hier gaat het over factoren die de mate van erfelijke vooruitgang bepalen en afwegingen die daarbij gemaakt moeten worden. Het hoofdstuk eindigt met een aantal voorbeelden uit de wetenschappelijke literatuur, waarin verschillende aspecten van het optimaliseren van selectieprogramma's aan de orde komen. Deze belangrijke en nuttige publicatie is gratis beschikbaar! ●

Genetics of selection in honeybees (2024). Pim Brascamp, Aleksandar Uzunov, Piter Bijma en Manuel Du. <https://edepot.wur.nl/675067>.

Zwermen en zwemmen

Tekst en foto Feikje Breimer

Tussen zwermen en zwemmen zit maar een letter verschil. Als de R in de maand zit is het met zwermen wel gedaan, maar aan zwemmen doen de bijen nooit. Op erg warme dagen tref ik tientallen bijen aan op losse takken aan de rand van onze kikkerpoel. In augustus zie ik daar nog schaatsenrijders die met hun zes pootjes hele kleine deukjes maken in het water en er met gemak overheen lopen. Maar de bijen blijven standvastig aan wal.

Groot is dus mijn verbazing wanneer ik in het zwembad van Doetinchem een zwemmende bij aantref. Het heeft overigens even geduurd voor ik zelf plezier in zwemmen kreeg. Een halve eeuw geleden kreeg ik zwemlessen van een schreeuwende zwemjuf op de kant van het bad met een enorme stok met haak in haar hand. Een van de diplomavereisten was het kunnen watertrappen. Een minuut lang met beide handen met een vinger omhooggestoken boven het water. Een raadselachtige eis, want hoe zou mij die vaardigheid helpen wanneer ik in de Rijn zou vallen en in een draaikolk terecht zou komen?

Inmiddels heb ik vier kinderen en twee kleinkinderen tientallen keren meegenomen naar het zwembad en heb ik ontdekt dat het best te doen is. Eens per week zak ik via het aluminium

trapje in het water van het wedstrijd-bad. Het fijnst zijn de dagen wanneer ik heen en weer kan zwemmen zonder te moeten zigzaggen. Veertig keer heen en weer met schoolslag, de borstcrawl is aan mij niet besteed. Degenen die dat kunnen liggen aan de andere kant van het bad met een badmuts en zwembril op. Achter het touw met de bolletjes schieten ze heen en weer met hun hoofd onder water, soms nemen ze een hap lucht en schieten verder.

Ik lig in het bad aan de andere kant van de lijn. Met de dame die haar kapsel alle baantjes zorgvuldig drooghoudt, de man die wel vooruitkomt alleen zie je dat niet, en de dame die op haar rug drijft en voorkomt dat ze zinkt door een enkele noodzakelijk slag met haar armen te maken. Ooit lag ze met die techniek achter de verkeerde kant van

de bolletjeslijn, met een botsing met de snelle man tot gevolg. Deze man verschijnt klokslag om 8.00 uur bij het bad en eist zijn eigen baan op door keihard tegen je aan te zwemmen.

Wanneer ik klaar ben met mijn kilometer zwemmen scharrel ik via het warmere spartelbad naar het buitenbadje. Bij de ingang drijft een bij die een treffende gelijkenis vertoont met de dame die op haar rug drijft. Mijn eerste impuls is om een kommetje te maken met mijn handen en de bij op te scheppen. Maar op tijd bedenk ik mij dat ze mij weleens in paniek zou kunnen prikken. Ik vind naast de ingang een afgefallen blad en gebruik dat als schepje. Zo zwem ik met de bij naar buiten en leg haar op het muurtje in de zon. Ik geniet een paar minuten van het warme water, wanneer ik terugzwem is de bij verdwenen. ●

Drijven kan deze bij nog wel

Wandelen met bijen

Tekst Job de Jonge

Wandelen wordt vanaf de oudheid gebruikt om te filosoferen, om een dialoog aan te gaan, om iets te verwerken of zich te verdiepen, om op te gaan in de natuur of het goddelijke te ontmoeten. Van de Griekse filosofen tot Nietzsche, van Freud tot Gandhi, van pelgrims tot dichters en musici: wandelen blijkt een hoger doel te dienen dan bewegen. Wandelen in de natuur of in landschappen kan ook interessant zijn.

Cees van Leuven, imker bij de Afdeling Ambrosius Gilze, ontwikkelde wandelingen om kennis te maken met biodiversiteit, deels gebruik makend van al bestaande ommetjes van de Natuur- en Landschapsvereniging Gilze en Rijen, deels via samenwerking met het CLM (Centrum voor Landbouw en Milieu) en bedrijven en burgers uit de omgeving. Cees heeft een mooi stuk grond om zijn woning in Molen-schot. In zijn buurt bevinden zich veel tuinbouwbedrijven, zoals teelt van aardbeien, frambozen en asperges.

Hoe kwam je tot imkeren?

Cees had vroeger paarden, maar inmiddels staan er bijenkasten, van hemzelf en van een andere imker. "Ongeveer 5 jaar geleden kwam ik in contact met een collega, die genoot van het imkeren in een mooie omgeving bij Den Bosch. Zij inspireerde me om ook met imkeren te starten. Ik heb me er goed in verdiept. Nu mijn pensioen als familierechter nadert, doe ik meer aan het bijenhouden en alles eromheen. Ook binnen de Bijenhoudersvereniging St. Ambrosius te Gilze ben ik actief." Cees is inmiddels voorzitter van deze vereniging, die in 2024 haar eeuwfeest vierde. "Mijn kasten hier zijn oudemannenkasten", zegt Cees lachend. "Ik hoef niet te tillen want bij dit type kast, de zogenaamde Golz-kast, zijn de kamers op één verdieping achterelkaar geplaatst. Voorin zit de broedkamer, achterin de honingkamer, gescheiden door een moerrooster. Ik vind het prettig om zo te imkeren."

Van imkeren naar biodiversiteit is toch ook een stap?

"Als je imkert ontmoet je al snel belangrijke aspecten van biodiversiteit. Neem de noodzakelijke gevarieerdheid in dracht of het voorkómen van plagen bij voldoende aanwezige soorten. Zeker na een jaar met veel wintersterfte van de bijenvolken, kreeg ik de behoefte om het belang van biodiversiteit verder uit te dragen. Mijn buurman Peter van de Avoird is kweker van duurzame aardbeien- en frambozenplanten. Hij probeert zo duurzaam mogelijk te werken en maakt telkens eerst gebruik van biologische bestrijdingswijzen, zoals toevoegen van schimmels aan de teeltaarde. Slechts in uiterste gevallen neemt hij zijn toevlucht tot chemische bestrijding en dan nog met de minst schadelijke middelen. Samen namen we het initiatief om de mogelijke invloed van pesticiden op de wintersterfte te onderzoeken en daarnaast de leefomgeving voor insecten te verbeteren. We maakten gebruik van CLM Onderzoek en Advies om een Bee Deal op te zetten."

Wat zijn Bee Deals?

"De oorspronkelijke organisatie was de in 1981 opgerichte Stichting Centrum voor Landbouw en Milieu die duurzame

Cees van Leuven bij zijn Golz-kasten. Foto Abe Maaijen

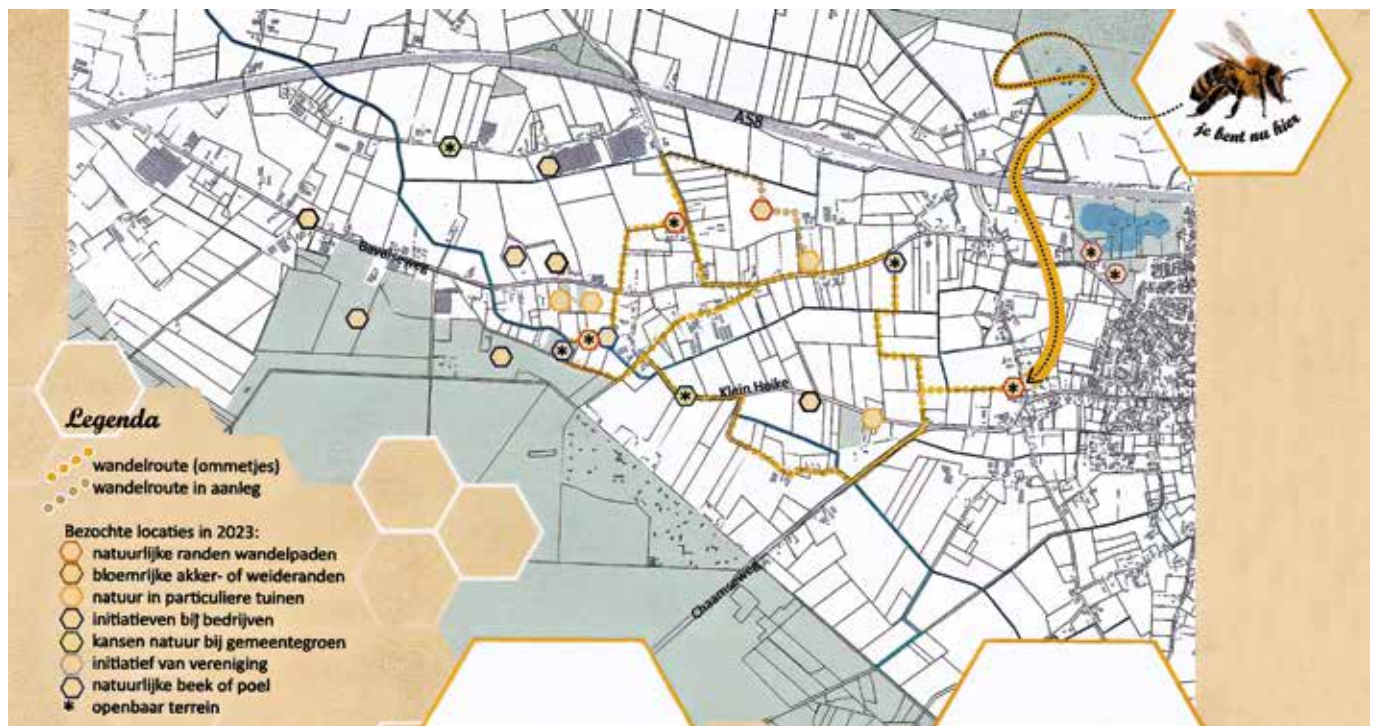
land- en tuinbouw wilde bevorderen en de relatie tussen landbouw en samenleving wilde verbeteren. Deze stichting ging in 2008 voor een groot deel over in CLM Onderzoek en Advies BV, een adviesbureau dat bedrijven en organisaties stimuleert om te verduurzamen. Bee Deals zijn zo'n stimulans. Bijvriendelijke agrarische bedrijfsvoering wordt zo ontwikkeld en verbeterd. Een bezielende kracht bij CLM is bioloog Annemarie Dekker."

Wat werd jullie Bee Deal en wie werken er aan mee?

"Het plan was om de omgeving insectvriendelijker te maken en daarnaast Bee Deal-wandelingen te organiseren ter illustratie en educatie. We hebben veel deelnemers weten te bereiken, ten eerste de plaatselijke imkers en mensen van Natuur- en Landschapsvereniging Gilze en Rijen die zaaien, planten en beheren in het gebied, onder andere bij hun ommetjes. Daarnaast kwamen ondernemers meedoen, zoals tuinders, een boomkweker, het waterschap Brabantse Delta en de gemeente Gilze en Rijen. In 2022 vroegen we subsidie aan. In 2023 kwam er van de provincie en de gemeente een subsidie van €6000,-."

Hoe bevordert het wandelpad de biodiversiteit in de omgeving?

"Het Wandelpad Biestraatse Weide (5 km) werkt verbindend door het aaneensluiten van kleine gebieden en objecten waar de natuur nog veelzijdig is of waar projecten zijn die de biodiversiteit bevorderen. Zo heeft een melkveehouder,

Wandeling (detail) www.beedeals.nl/nieuwe-infoborden-voor-gilze-molenschot

nadat hij is gestopt, een B&B gestart, waarbij bloemenstroken en kruiden het terrein omzomen. Er zijn ook nog diverse bomen en struiken gepland die passen bij de omgeving en een zandheuvel voor wilde bijen. Andere particulieren hebben een reusachtig insectenhotel in hun tuin gebouwd, ook daar loopt de wandeling langs. Het ommetje Klein Heike van 5,1 km overlapt deels het wandelpad. Je loopt langs een bosrand, een beek, oude visvijvers, een boomgaard en boerderijen. Langs het wandelpad staan veel lindebomen, om de biodiversiteit te versterken hebben we stroken ingezaaid met een inheems bloemenmengsel. Er zijn houtwallen hersteld en wilgen geplant. Je komt tijdens de wandeling langs bedrijven die meedoen, tuinen van particulieren en openbaar terrein. De gemeente heeft haar maaibeeld aangepast en er zijn informatieborden neergezet”.

Het wandelpad werkt ook op een andere manier verbindend. Mensen worden zich door de wandeling bewust van de natuur en het belang daarvan. Uiteraard kun je ook genieten en ontspannen op een wandeling. Er hebben inmiddels een aantal georganiseerde groepswandelingen plaatsgevonden, waarbij een groot aantal mensen uit de omgeving meeloopt en onderweg geïnformeerd wordt over het versterken van de biodiversiteit. Medewerkers van het CLM geven informatie over mogelijkheden en hoe je natuurlijke elementen kunt inrichten en beheren.”

Hoe evalueren jullie dit project? Zijn er metingen? Zijn er verdere plannen?

“Ja, wij evalueren met de deelnemers en met het CLM. In de nazorg is opgevallen dat op sommige locaties het bloemrijke zaadmengsel achterbleef. Via grondmetingen kwamen we tot de aanpassing van kalktoevoeging. Verder gaan we zorgen voor meer struiken en struweel. Uit bodemonsters van de laatste drie jaar blijken de percentages restanten van

Zomerwandeling. Foto Cees van Leuven

pesticiden en ander gif af te nemen. We delen deze resultaten ook met de deelnemende ondernemers. De eerste metingen van de aantallen insecten geven een gunstig beeld. Uiteindelijk willen we de wandeling verder uitbreiden met onder meer het opnemen van andere ommetjes.”

De Bee Deal Gilze is een prachtig samenwerkingsproject met diverse spelers, particulieren, ondernemers uit de agrarische wereld en overheden, die op een zorgvuldige manier een steentje bijdragen om het tij te keren en de biodiversiteit in Gilze-Molenschot te verbeteren, wat gunstig is voor bijen, vlinders en hommels en andere insecten, maar ook voor fauna in algemene zin en bodemleven. Meewandelen met bijen is zo gek nog niet!

Ook andere verenigingen kunnen op één of andere manier dit voorbeeld volgen en daarbij denken aan het CLM en haar Bee Deals. ●

BD Imkerdag 22 februari 2025

De bijen en hun helpers

Bijen kunnen prima voor zichzelf zorgen en dat doen ze al vele generaties lang. Zij doen dit niet alleen, maar in nauwe verbondenheid met het plantenrijk. Geholpen door geestelijke wezens, zoals mens en dier.

Veel imkers en andere mensen met hart en ziel voor de bijen en de natuur spannen zich in om de bij te ondersteunen.

Deze imkerdag van de biologisch-dynamisch werkende imkers laat je kennis maken met verschillende helpers.

Praktisch, maar ook veel omvattend

Naast de lezingen, een scala aan workshops en een marktje is er volop gelegenheid elkaar te ontmoeten.

De BD Imkerdag is op zaterdag **22 februari 2025** van 9-17.00 uur in de Stichtse Vrije School, Socrateslaan 24, Zeist. Voor het volledige programma en aanmelden: <https://bdimkers.nl/activiteiten/bd-imkerdag/>

Spreekers zijn Betty Kooistra over 'Stinzenplanten en bijen' en Carmencita de Ruiter over 'Imkeren tussen hemel en aarde'.

Workshops

In twee workshopsrondes kun je kiezen uit een uiteenlopend aanbod aan workshops en presentaties (wijzigingen voorbehouden).

- Imkeren voor beginners
- Imkervragen van imkers met ervaring – Albert Muller
- Imkerbenodigdheden schilderen/tekenen; een waarnemingsoefening – Marianne Polhout

- De zwarte bij – Ferry Schutzelaers
 - Imkeren in boomstammen – Bas Strijker
 - Slijp je eigen snoeischaar (neem je eigen snoeischaar mee) – Kopersporen
 - Euritmie voor bijen – Christine van Draanen
 - Mijn werk: leren van de bijen – Sonne Copijn
 - In verbondenheid met de bijen – Jos Willemse
 - Beeldend werken – Edwina Brinckmann-Rouffaer
 - Invloed van de planeten op de groei van planten – Gerhard Jannink
 - Demonstratie korfvlechten – Wim van Grasstek
- Kaarten à € 37,50 zijn verkrijgbaar via de hierboven vermelde website en via de volgende nieuwsbrief.

Markt

Er is een bescheiden maar diverse markt met plant- en zaadgoed, biologische bloembollen voor bijen, tuingereedschap, boeken, kunstwerken, imkermaterialen en bijenproducten.

Ontmoeten

Er is voldoende ruimte om elkaar te ontmoeten en bij te praten. Zie oude bekenden terug, ontmoet nieuwe mensen en vind imkers uit je eigen regio. Wij zorgen voor koffie, thee en soep (brood zelf meenemen).

Werkgroep BD Imkers
www.bdimkers.nl ●

Pontificale Sinte Marie-UBU Hs. Wijding van een acoliet door een bisschop

Bestuiving door wilde insecten en honingbijen even belangrijk voor de oogstopbrengst van gewassen

Tekst Kees van Heemert

Honingbijen en wilde insecten dragen evenveel bij aan de bestuiving van gewassen. Dat concludeerden Reilly e.a. (2024) na analyse van 93 studies waarin de bijdrage van (gehouden) honingbijen en wilde insecten aan de oogstopbrengst van gewassen werd onderzocht. McArt besprak dit artikel in eenvoudiger bewoordingen in het oktobernummer van 2024 van het *American Bee Journal*.

Op wereldschaal is de oogstopbrengst van meer dan 75% van de gewassen afhankelijk van bestuivende insecten. Voor een aantal gewasbestuiver relaties is het niet altijd even duidelijk welk aandeel van de bestuiving van de honingbijen is en welk aandeel van andere insecten, zoals solitaire bijen, hommels, zweefvliegen en vele andere insectensoorten. Verder bleek uit de analyse van alle gegevens, dat er nogal veel verschillen waren in de conclusies, in hoeverre (per gewas) de diversiteit van de bestuivers of het aantal bloembezoeken de belangrijkste factor is voor de oogstopbrengst. Voor hun onderzoek maakten Reilly e.a. gebruik van de gegevens over bestuiving van gewassen zoals die in de CropPol database (Allen-Perkins e.a., 2022) zijn verzameld. Met deze dynamische en open databank, die in 2021 werd opgericht, wil men gewasbestuiving op

wereldschaal beter duiden. Men heeft nu meer dan 200 studies bij 48 commerciële gewassen op alle continenten gedurende 30 jaar verzameld, waarbij de bestuivende insecten en de gewasopbrengsten werden gedocumenteerd. Bij 93 van deze studies, betrekking hebbend op 35 gewassen (appel, koolzaad, blauwe bes, pompoen, mango, koffie en enkele andere), analyseerden Reilly e.a. het verband tussen het aantal bloembezoeken, diversiteit van de bestuivers en de gewasopbrengsten. De onderzoekers kozen deze 93 studies uit omdat deze voldeden aan bepaalde vergelijkbare statistische voorwaarden. De conclusie was dat wilde insecten en honingbijen (vooral afkomstig van bijenkasten in de directe omgeving) evenveel bijdragen aan de bestuiving. Daarbij stelden zij vast dat het aantal bloembezoeken, ongeacht de diversiteit van de insecten,

belangrijker is voor de opbrengst dan de diversiteit van de insectenbestuivers. Voor landen zoals Nederland (Van der Scheer, 2024), met moderne landbouw en meer monoculturen, wordt vaak aangenomen dat honingbijen de beste bestuivers zijn, hetgeen te verklaren is vanwege kleinere populaties wilde insecten door de afgenomen ecologische diversiteit. En natuurlijk speelt de bloemvastheid van honingbijen een belangrijke rol. Maar in veel landen is de inzet van bijenvolken beperkt en dan spelen wilde insecten een grotere rol. ●

Literatuurlijst zie aanvullingen op de NBV-site: www.bijenhouders.nl/literatuurlijst/

Appelbloesem met vliegende honingbij. Foto Canva-JanJBrand

Marga Canters 40 jaar binnen de korf van de NBV

Tekst Job de Jonge

Tegenwoordig is het uitzonderlijk als je 40 dienstjaren bij een organisatie werkt. Marga bracht het voor elkaar. Gedurende een groot deel van haar leven heeft ze zich ingezet voor imkers en bijenhouders. 13 Februari 1985 was haar eerste werkdag bij de toenmalige VBBN, die in 2006 na de fusie met de imkerbond van de Limburgse Land en Tuinbouw Bond (LLTB) en de Bond van bijenhouders NCB overging in de NBV.

Marga vertelt dat het menselijk aspect binnen het werk in de vereniging voor haar belangrijk is. Door een knieblesure zijn haar favoriete sporten zoals badminton en hardlopen niet meer aan de orde, wandelen en fietsen gaan prima. Verder zingt ze wekelijks met veel plezier in een klein koor.

Hoe kwam je bij de VBBN terecht? Had je iets met bijen?

"Ik ben geboren en getogen in Wageningen, waar ik na de havo/meao een tijdje twee deeltijdbanen had. Eén was op personeelszaken van de Landbouwhogeschool in Wageningen, de ander in de horeca. Toen er een vacature voorbij kwam bij de VBBN op het secretariaat verwisselde ik die twee banen voor één bij de VBBN die gehuisvest was in mijn woonplaats. Ik kwam voor het administratieve werk, want van bijen wist ik niet veel. Mijn ouders hadden een winkel in feestartikelen en speelgoed. Onze tuin veranderde toen ik nog kind was, in winkelruimte, zodat ik niet echt met tuinbeleving ben opgegroeid. Mijn vader organiseerde vroeger vaak feesten en verzorgde bij veel evenementen in de gemeente Wageningen de muziek, verder zette hij zich sterk in voor de inwoners, en van hem heb ik vast het een en ander meegekregen wat ik later heb kunnen gebruiken in mijn eigen werk en leven.

40 jaar is een groot deel van je leven dan gaat er heel wat aan je voorbij

"Ja, ik kwam als twintigjarige single in deze baan. Tijdens mijn werkzame leven ben ik getrouwd en kregen we twee dochters. In de afgelopen jaren gebeurde er veel in de organisatie. Aanvankelijk waren er twee groepjes medewerkers, die van de winkel van het Bijenhuis en die van het secretariaat van de VBBN. We hadden gezamenlijke pauzes en zaten bij warme dagen buiten bij de voordeur van het Bijenhuis. Dat gaf verbondenheid. Jarenlang is er een grote afstand geweest tussen de toenmalige bestuursleden en de medewerkers. De jaarlijkse Algemene Ledenvergaderingen (ALV) vond ik leuk, vanwege de vele fijne contacten met leden uit het land. Veel imkers maakten er vaak een dagje uit van om naar Wageningen te komen, waar ze naast hun aankopen in de winkel vaak ook nog even gezellig op het secretariaat een praatje kwamen maken. Niet dat dat altijd gelegen kwam, maar ik maakte dan toch tijd voor de mensen. Op de dag vóór de ALV was ik druk met het verzorgen van presentielijsten, stembriefjes en -kaarten, zodat er tijdens de ALV gestemd kon worden. Ook het klaarstomen van de lunchruimte in het Bijenhuis hoorde hierbij."

Marga Canters. Foto Abe Maaijen

In de afgelopen 40 jaar maakte Marga diverse bestuursvoorzitters mee die een bepaald gezag uitstraalden, sommigen waren krachtige leiders en niet iedereen was makkelijk benaderbaar. Het waren de grote namen van destijds: Speelziek, Muntjewerf, Vunderink, Plaizier, Dommerholt en Berghoef. Vanaf ongeveer 2000 kwam er mede door de toenmalige voorzitter een andere sfeer in de vereniging.

Kun je iets vertellen over de vereniging na 2000?

"De organisatie veranderde al voor de fusie, zoals de overgang van 'het groentje' van de VBBN naar het tijdschrift 'Bijen' met een redactie samengesteld uit drie verenigingen. Dat speelde al in 1991. In de periode tussen 1999 en 2009, toen Marleen Boerjan hoofdredacteur was, zij nam in 1999 de functie waar door het plotseling overlijden van de toenmalige hoofdredacteur Joop Beetsma, werden de contacten tussen de redacteurs en de mensen van het secretariaat ongedwongener. De redactie vergaderde maandelijks in Utrecht en ik notuleerde die vergaderingen. Na de fusie in 2007 veranderde het blad 'Bijen' van naam in 'Bijenhouden'. De NBV was een vereniging van bijenhouders geworden en veranderde geleidelijk aan tot wat ze nu is. Het Bijenhuis werd verkocht en de depots in het land verdwenen. De ALV's werden vervangen door de ledenraad. Eind 2019 verhuisde de NBV naar Ede en werd de naam van het secretariaat gewijzigd in NBV-bureau, dat leden, bestuur, de

Ledenraad, commissies, lokale verenigingen, derden en de redactie faciliteert en bovendien het gezicht van de NBV naar de buitenwereld is."

Zijn er gebeurtenissen die grote indruk maakten?

"Fijne herinnering heb ik aan jaarlijkse bijeenkomsten van de lokale vereniging Wageningen samen met alle collega's, waarbij we gezamenlijk de maaltijd nuttigden. Zeker ook aan de viering van het 100-jarig bestaan van de VBBN in 1997 en aan de opening ná de verbouwing van het pand in 2015-2016. Heel fijn vond ik ook de feestjes van collega's, mijn bruiloft waar zij aanwezig waren en de gezellige jaarlijkse personeelsuitjes. Met enkele oud-collega's heb ik nog steeds contact.

Een meer schokkende ervaring was de verkoop van het Bijenhuis in 2017. Een vertrouwd team van collega's van het secretariaat en de afdeling verkoop werd uit elkaar getrokken. De fijne contacten met leden en de toenmalige deelhouders, ongeveer 30 in het land, werden minder. Het mooie groene zonnige uitzicht vanuit mijn kantoor aan de zijkant van het pand moest ik definitief achter me laten toen we als NBV naar Ede verhuisden".

Kun je de lezers wat vertellen over het bureau in Ede?

"Ik heb nu vijf collega's, eigenlijk werkt iedereen parttime. Zelf werk ik vier dagen per week als redactiesecretaris waarbij ik mezelf een beetje zie als de spin in het Bijenhouden-web; het contact tussen de redactie, auteurs, fotograaf, vormgever, drukker en natuurlijk de leden. Verder ondersteun ik de commissie Imkeronderwijs. Tegenwoordig zijn we als NBV-bureau telefonisch twee uur per dag bereikbaar en beantwoord ik op de dinsdag en woensdag de telefoon. Op maandag zijn alle collega's aanwezig en hebben we werkoverleg. Dat is een drukke dag met vaak ook nog diverse andere overlegjes. Zo na het weekend een dag om, na een week van wisselende aanwezigheid, weer even met iedereen te verbinden. ●

Goed dat de lezers dit onder ogen krijgen, want jij en je collega's zijn de motor van de NBV. Je bent bovendien een levend archief dat een aanzienlijk deel van de geschiedenis van VBBN en NVB heeft meegemaakt.

Van harte gefeliciteerd met dit jubileum Marga!

Met collega's buiten koffie drinken bij het Bijenhuis. Marga is de vrouw met het gele T-shirt rechts. Foto team Bijenhuis

Terugkomdag Ambassadeur Biodiversiteit

Tekst Aat Rietveld

Op 28 september 2024 was de jaarlijkse terugkomdag van de regionaal ambassadeurs biodiversiteit. Ruim twintig ambassadeurs waren te gast bij Koninklijke Uittenbogaard, JUB Holland in Noordwijkerhout waar ze werden verwelkomd door Lenneke Kaptein en Robbert Uittenbogaard.

Robbert legde uit dat dit familiebedrijf al vier generaties bestaat en zich bezighoudt met bloembollenkweken, verhandelen en veredelen.

Samenwerken

De NBV werkt al veertien jaar samen met dit bedrijf; vanaf het moment dat er in Bergen (N-H) een berm botanische bloembollen werd geplant. Daarna volgden Breda en andere gemeenten. Robbert legde uit de op bijen gerichte bloembollenmengsels in overleg met de NBV zijn samengesteld.

Veel gemeente gebruiken in hun bloemperken maar één soort bloembollen, meestal krokussen, met een korte bloeitijd waarna er weer driftige gemaaid kan worden. Het ontwikkelde alternatief 'blij bijen bloemen mengsel' heeft een lange bloeitijd en is uitermate geschikt voor vroeg vliegende bijen en vooral voor hommels. Er wordt inmiddels geëxperimenteerd met een combinatie van bloembollen en inheemse planten. De bloeitijd kan dan worden verlengd van februari tot eind september. Nuttige informatie voor ons ambassadeurs om voor te leggen aan zoveel mogelijk gemeenten en andere grondeigenaren.

Filosofie

We gingen vervolgens in groepen uiteen om ons bezig te houden met een aantal 'filosofische' stellingen en een leuk, educatief bijenspel. Dit spel is door Susanne Vermeer ontwikkeld en is geschikt voorin de huiskamer, maar ook voor groepen en scholen. Misschien een leuk onderdeel voor de imkerbijeenkomsten van onze afdelingen.

Tessa van de Berg leidde het gesprek over een aantal interessante en belangwekkende thema's in een 'filosofisch café'. De stellingen hadden ludieke en sprekende titels als 'Wat wil het wad?', 'Wat is erger, sterven of uitsterven?' De vraag 'wat is de waarde van een boom?' en 'HOOP is een werkwoord'.

Nectarindex

In de middag hebben we onder leiding van Jos Valentin en de regionaal coördinator van FLORON Dick Gatsonides de methodiek van het samenstellen van een nectarindex bestudeerd en geoefend. Helaas waren de bermen in de omgeving recent gemaaid en konden we dus niet naar buiten. Maar de beide heren hadden veel plantmateriaal verzameld. Een volgende keer een uitgebreider artikel over de nectarindex. Een methodiek die door FLORON samen

Foto Marianne Meijboom

Foto Remco Schoonderwoert

met de Vlinderstichting is ontwikkeld en ook voor ons imkers zeer toepasbaar is.

Het is voor ons imkers een manier om, zij het globaal, een inzicht te krijgen in de nectar en stuifmeelwaarde van onze omgeving. En het imkers stimuleren hiermee aan de slag te gaan is één van de taken van de ambassadeurs biodiversiteit. Onze honingbijen halen immers hun voedsel niet in de supermarkt maar in de omgeving waar ook andere (bestuivende) insecten boodschappen doen. Een dag die weer gereedschap gaf om de taak als ambassadeur biodiversiteit uit te voeren. 🍯

Verslag studiemiddag NBV-groep Zuid-Holland

Tekst Annet Künneke (secretaris Imkersvereniging Groene Hart), foto's Abe Maaijen

De praktische kant van wet- en regelgeving voor onze mooie imkerhobby

We leven in een complexe maatschappij met veel wet- en regelgeving. Wet- en regelgeving die kan versterken, maar imkers veel vaker in vertwijfeling brengt, omdat het lijkt alsof de wetgever de praktische kant van imkeren niet kent. Op 19 oktober 2024 heeft de Groep Zuid-Holland in samenwerking met de Imkersvereniging Delft e.o. een studiemiddag over dit onderwerp georganiseerd. De hoofdspreker was bijenteeltleraar André Frugte. De middag had een praktische en interactieve insteek. Wettenbundels hoefden er niet op nageslagen te worden. André heeft het publiek op een levendige wijze meegenomen in deze best ingewikkelde materie. Imkers komen er vaker mee in aanraking en gaan er meestal onbewust op een goede manier mee om. Deze middag was bedoeld om de deelnemers meer bewust te maken van wet- en regelgeving die ze in hun dagelijkse praktijk tegen kunnen komen, zoals de volgende:

- Burgerlijk wetboek, Gemeentewet en Algemene Plaatselijke Verordeningen. Hierin wordt onder andere bepaald waar geïmkerd mag worden en wie de eigenaar is van een gezwermde volk. Ook vraagstukken over de aansprakelijkheid zijn een interessant onderwerp, bijvoorbeeld als het gaat om bijensteken of spuutschade. Los van de regels is het voor imkers belangrijk dat zij zich realiseren dat hun mooie hobby door de omgeving als overlast kan worden ervaren. Door voorlichting en het maken van goede afspraken kunnen conflicten worden voorkomen.
- De Wet dieren is sinds kort ook op bijen van toepassing. Imkers worden geacht goed voor de gezondheid van hun volken te zorgen. Uitsluitend in Nederland geregistreerde geneesmiddelen mogen worden toegepast en het gebruik moet worden gedocumenteerd. Meest belangrijk zijn in dit verband de middelen ter bestrijding van de varroamijt.
- De vanaf 1-1-2025 verplichte kastregistratie leidde tot vele vragen en discussie. Op de website van de NBV staat uitgelegd hoe een zogenoemd UBN-nummer kan worden aangevraagd. (www.bijenhouders.nl/themas/bijenvolk-registratie)
- De Warenwet stelt eisen waaraan voedingsmiddelen moeten voldoen, zoals de hygiënische bereiding en etikettering van honing. Voor beroepsmatige imkers gelden strengere eisen dan voor hobbyimkers. Maar ook van hen mag verwacht worden dat ze zich houden aan enkele basisregels voor hygiënisch imkeren en etikettering. (www.bijkersgilde.nl/files/pdf/basisregels-hygiene-imkeren.pdf) (www.bijkersgilde.nl/files/pdf/etiketeisen.pdf)
- De Europese Exotenverordening staat sinds de opkomst van de Aziatische hoornaar in Nederland sterk in de belangstelling. Leo van der Heijden, voorzitter van de provinciale taskforce, heeft aansluitend aan de presentatie van André de laatste stand van zaken voor Zuid-Holland toe-

gelicht. Kort samengevat komt het erop neer dat we als imkers moeten leren leven met deze exoot. Opsporen en beheersing blijven noodzakelijk, maar kastbescherming is voor de toekomst een interessant aandachtspunt. In dit opzicht is er nog veel te leren. ●

André Frugte brengt een duidelijk verhaal

Leo van der Heijden praat ons bij over de Aziatische hoornaar

Onderwijsdag leraren imkeren 2024

Tekst Adriaan van Egmond

Passie voor onderwijs

Op 5 oktober 2024 begeven ongeveer 80 deelnemers zich naar Wijkcentrum Het Bolwerk in Apeldoorn. Het is de onderwijsdag voor leraren georganiseerd door de Nederlandse Bijenhoudersvereniging en Imkers Nederland (IN). Maayke Dutilh-Jansen, voorzitter van de commissie Imkeronderwijs van de NBV, heet allen welkom en geeft een korte toelichting op het programma. Adriaan van Egmond, voorzitter van de commissie Onderwijs van IN, vertelt dat deze maand een nieuwe opleiding Leraren Imkeren van start gaat, georganiseerd door de NBV en IN samen. Met 36 deelnemers zijn intakegesprekken gevoerd. Het zijn enthousiaste deelnemers met passie voor onderwijs. Hij roept de aanwezige leraren op om vanuit diezelfde passie, naast de Basis cursussen, ook aandacht te schenken aan cursussen Voortgezet Imkeren; daarbij is het raadzaam en nodig om als lokale vereniging en leraar samen te werken.

Ontwikkelingen in de commissie Imkeronderwijs

Vervolgens blikt commissielid Titus Wijnands terug op de ontwikkelingen van het afgelopen jaar. De commissie Imkeronderwijs van de NBV verzorgt elke maand een lerarenbulletin en er is een communityplatform voor het uitwisselen van reacties en ideeën tussen leraren onderling. Verder is er een beleid vastgesteld over de verantwoordelijkheden voor het organiseren van Basis cursussen. Omdat de ontwikkeling van digitaal onderwijs voortschrijdt, worden er digitale hulpmiddelen ontwikkeld. Wij moeten ons echter wel realiseren dat praktijklessen niet te digitaliseren zijn en noodzakelijk blijven binnen de opleidingen. In de periode 2023-2024 is het Curriculum herzien en vastgesteld. Nieuwe aspecten daarbinnen zijn biodiversiteit, de Aziatische hoornaar, Europese wet- en regelgeving, het vervangen van raat en aandacht voor de voedselsituatie van bijen-

Een volle zaal. Foto Marga Canters

volken na slingeren. In 2023-2024 zijn via de NBV 1200 cursisten via de Basis cursus Imkeren opgeleid en 200 deelnemers hebben de cursus Voortgezet Imkeren gevolgd. Aandachtspunten voor 2024-2025 zijn de Nationale Bijenstrategie, de wettelijke registratie van bijenvolken, landelijke toetsing, de verdere ontwikkeling van digitale leermiddelen, de opleiding van praktijkbegeleiders en het plannen van de ontwikkeling en aanpassen van verschillende cursussen.

Het curriculum en de toetsing

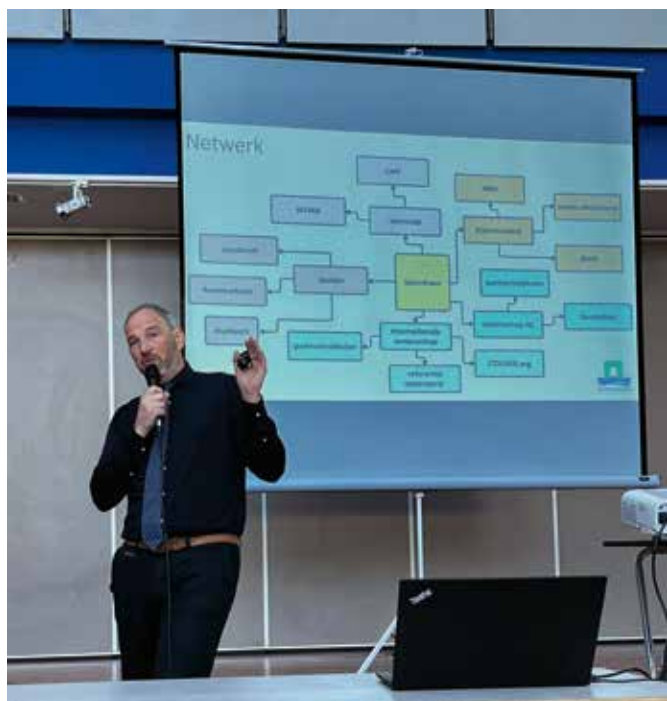
Paul van Doremalen (lid onderwijscommissie) vertelt hoe het traject van aanpassing van het Curriculum is verlopen. Veel leraren hebben een bijdrage geleverd. In 2029 is er een nieuwe update, als er tussendoor aanpassingen nodig zijn worden deze vermeld via het lerarenbulletin. Ook vertelt Paul over de laatste ontwikkelingen bij de landelijke toet-

Adriaan van Egmond (IN) en Maayke Jansen (NBV). Foto commissie Imkeronderwijs

Paul van Doremalen. Foto Marga Canters

Harmen Hendriksma. Foto Marga Canters

sing. De gebruikte toetsen geven niet alleen een beeld van het niveau van de geslaagde deelnemers maar zijn ook voor leraren een indicatie of zij alle elementen uit het Curriculum voldoende aandacht hebben gegeven. Hij merkt ook op dat niet alle aanpassingen in het Curriculum in het lesboek staan. Voor de inhoud van de cursussen is echter het Curriculum het uitgangspunt. Na deze lerarendag neemt Paul afscheid als lid van de commissie Imkeronderwijs.

De Aziatische hoornaar

Het volgende programmapunt is de Aziatische hoornaar. Roel Paauwe, die op het laatste moment deze taak van Michelle Smeets had overgenomen, vertelde dat er dit jaar tot oktober inmiddels ruim 600 nesten zijn gevonden en zijn geruimd.

Effectieve bestrijding van de varroa

Na de pauze houdt Harmen Hendriksma van Bijen@wur een presentatie over de effectieve bestrijding van de varroamijt. Naast de projecten waarmee Bijen@wur zich bezighoudt, heeft Harmen voorstellen gedaan voor de aanpassing van de brochure over de varroamijt. Bestrijding in honingbijenvolken valt onder de diergezondheidsverordening. Dit houdt in dat toediening van diergeneesmiddelen geregistreerd moet worden. Deze registratie moet tot vijf jaar terug herleidbaar zijn. Dat betekent dat alleen middelen mogen worden gebruikt die door het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen zijn goedgekeurd. Deze middelen staan op de website www.diergeneesmiddeleninformatiebank.nl. Harmen geeft een overzicht van toegelaten middelen, de werkzame stoffen en de bedrijven die de producten in de handel brengen. Hij pleit ervoor om zeker tijdens de basis cursus nog steeds volgens het driegangenmenu te werken. Als imkers wat meer ervaring hebben opgedaan kunnen zij andere afwegingen maken over de beheersing van de varroamijt in de volken. Daarna volgt een toelichting op de

Een bijenkast met ingeraamde foto's, te gebruiken als lesmateriaal. Foto Marga Canters

aspecten die in de aangepaste brochure aan de orde komen. De brochure is nog niet officieel door Bijen@wur vastgesteld. Zodra dat is gebeurd komt deze digitaal beschikbaar.

Dialooggroepen

In het middagdeel is er aandacht voor dialooggroepen over didactische vragen en onderwerpen zoals waarneming varroapopulatie, effectieve varroabestrijding, vergeten basiskennis bijengezondheid, arrestaammethode, de isolatie van de bijenkast en aandacht voor drachtgebieden.

Evaluatie examen Basiscursus Imkeren

De leraren zijn van mening dat naast de meerkeuzevragen er ook open vragen moeten zijn. Een neveneffect bij de landelijke toets is dat het ook een signaal naar de leraar geeft of alle lesstof is behandeld. Ondanks het feit dat sommige leraren van mening zijn dat de landelijke toets verplicht zou moeten zijn, geeft een peiling ter plekke aan dat de meerderheid voorstander is van de vrije keuze van de leraar zelf.

De eis om 80% van de lessen aanwezig te zijn

Docenten gaan daar verschillend mee om. Sommigen laten de deelnemer in de volgende cursus een aantal praktijklessen inhalen en andere bekijken het per deelnemer. Belangrijk bij de diplomering is dat de docent er vertrouwen in heeft dat de deelnemer verantwoord en zelfstandig bijenvolken kan verzorgen. 🍯

Delft
Basiscursus

Groningen/Haren-Paterswolde/Zevenhuizen
Basiscursus

Zuidland
Basiscursus

Den Bosch
Basiscursus

Wal van Brabant
Basiscursus

West-Friesland
Basiscursus

Roer- en Leudal
Basiscursus

Almelo
Basiscursus

Haarlem
Basiscursus

Hoofddlaar
Basiscursus

Wal van Brabant
Voorgezet

Oranjewoud
Basiscursus

Amsterdam
Basiscursus

Vught
Basiscursus

Oegstgeest
Voortgezet

Friesland
Basiscursus

Enkhuizen
Basiscursus

Nieuwleusen
Basiscursus

Venlo
Basiscursus

Eindhoven en Veldhoven
Basiscursus

Lelystad
Voortgezet

m
Basiscursus

Enschede
Basiscursus

Drachten
Basiscursus

St. Michielsgestel - Haanwijk
Basiscursus

Etten-Leur
Basiscursus

Alle geslaagden van harte gefeliciteerd!

Amstelveen
Cursus Koninginnenteelt

Den Helder
Basiscursus

Oostvoeren
Basiscursus

Amersfoort-Leusden-Soest
Basiscursus

Wageningen
Basiscursus

Oostvoeren
Basiscursus

Emmen
Basiscursus

Boskoop
Basiscursus

Den Bosch 2
Basiscursus

Den Bosch- Vught
Voortgezet

De Bevelanden en Walcheren
Basiscursus

Wolvega
Basiscursus

Vriezenveen
Basiscursus

Sneek
Basiscursus

Bliederveen
Basiscursus

Sterwolde
Basiscursus

Enschede
Voortgezet

Ruinen - Pesse
Basiscursus

Sterhesselen
Basiscursus

Oegstgeest
Basiscursus

Uithuizen - 't Hoogeland
Basiscursus

Amsterdam 2
Basiscursus

Dordrecht
Basiscursus en Voortgezet

Beemster
Basiscursus

Haaksbergen
Basiscursus

Nunspeet
Basiscursus

Rotterdam (VU)
Basiscursus

Bussum
Basiscursus

Alle geslaagden van harte gefeliciteerd!

100-jarig bestaan en jubilarissen Bijenhoudersvereniging St. Ambrosius Someren

Tekst Henno Soeteman, foto Eric Driessen

Op 17 oktober 1924 nam leraar en imkerijpromotor August van Gijssel het initiatief tot het oprichten van onze Bijenhoudersvereniging St. Ambrosius Someren. Op zaterdag 19 oktober 2024 vierden wij haar 100-jarig bestaan.

Ter gelegenheid daarvan organiseerden we gedurende 2024 verschillende activiteiten: bij het verenigingsgebouw, gelegen in een recreatiegebied, realiseerden we een rust- en informatiepunt over bijen; in elk van de vier kerkdorpen van Someren is een drachtboom gepoot, voorzien van herinneringsplaquette en in juni organiseerden we workshops 'kennismaking met de bijen' voor jeugd en volwassenen. Ook is in de plaatselijke bibliotheek een tentoonstelling over het bijenhouden ingericht. Het eeuwfeest zelf vierden we met een speciale vergadering voor leden en genodigden en sloten we af met een feestavond voor de leden.

Tijdens de speciale vergadering werden felicitaties overgebracht door vertegenwoordigers van de NBV, het bestuur van de verenigingen St. Ambrosius Asten, St. Ambrosius Peelland en Geldrop en door Coralie van Gijssel, kleindochter van oprichter August van Gijssel.

Dhr. Wim Steenbakkers, voorzitter van de vereniging, zette de volgende jubilarissen in het zonnetje:

Jan Scharroo, 25 jaar lid. Een echte verenigingsman, die vooral wordt geroemd om zijn geweldige korfvlechtkunst. Dat Jan een unieke korfvlechter is, blijkt wel uit het feit dat hij ter ere van het eeuwfeest een Jubileumkorf heeft gevlochten; een sierkorf met op de aangebrachte schilden toepasselijke spreuken, teksten en wensen. Jan onthulde zelf dit prachtige vlechtwerk.

Theo van de Biggelaar, 40 jaar lid. Theo heeft zijn sporen in de imkerij ruimschoots verdiend; hij houdt al 67 jaar bijen.

Harrie van Bree, 40 jaar lid. Harrie is zeer actief in onze vereniging met raad en daad op alle fronten. Hij werd onder luid applaus tevens benoemd tot erelid van de vereniging.

Frans Leenen, 60 jaar lid. Helaas was hij niet in de gelegenheid om het eeuwfeest te bezoeken. Zijn huldiging zal op een ander moment in verenigingsverband plaatsvinden. Daarna overhandigde secretaris Leendert van Bosch het eerste exemplaar van het door hem samengestelde jubileumboek *'100 jaar georganiseerd imkeren in Someren'* aan Marianne de Vries, kleindochter van oprichter August van Gijssel. De bijeenkomst werd afgesloten door het bezoek van locoburgemeester Louis Swinkels, die de koninklijke onderscheiding Lid in de Orde van Oranje Nassau mocht overhandigen aan Leendert.

Al met al was het een prachtige bijeenkomst en gezellige feestavond waarmee het jubileumjaar werd afgesloten.

v.l.n.r. Jan Scharroo, Theo van de Biggelaar en Harrie van Bree. Frans Leenen ontbreekt helaas op de foto.

Koninklijke onderscheiding Leendert van den Bosch

Tijdens de viering van het eeuwfeest van Bijenhoudersvereniging St. Ambrosius Someren op 19 oktober werd Leendert van den Bosch verrast door de komst van zijn familieleden en de locoburgemeester Louis Swinkels. De kroon werd door één van de gasten meegedragen. Vaak weet je dan wel genoeg...

Na vele jaren actief lidmaatschap trad Leendert in 2000 toe tot het bestuur van de vereniging. Daar vervult hij sindsdien de functie van secretaris. Leendert is tot de dag van vandaag actief bij veel en diverse verenigingsactiviteiten. Ook heeft hij als contactpersoon van de Somerense vereniging naar de NBV een belangrijke rol gespeeld, onder andere als vertegenwoordiger van de regio in de ledenraad. Daarnaast was hij van 2007 tot 2017 de secretaris van de regionale samenwerking van imkerverenigingen in de kring Brabant Zuid-oost.

Via de stichting PUM (Programma Uitzending Managers) voerde Leendert 32 projecten uit in tien landen in Midden-Europa, het Verre Oosten, Afrika en Zuid-Amerika. Naast het ondersteunen van lokale drukkerijen op het gebied van techniek en bedrijfsvoering, werd hij ook uitgezonden om zijn expertise over het bijenhouden te delen met lokale imkers.

In 2005 trad hij toe tot de redactie van het programma 'Natuur Natuurlijk', dat elke zaterdagochtend op SIRIS-radio werd uitgezonden.

In zijn speech noemde locoburgemeester Swinkels Leenderts toewijding, verbondenheid, delen van kennis, initiatieven, samenwerking en zijn grote bijdrage aan de Somerense vereniging. "Eigenlijk ben je een wereldverbeteraar, Leendert", zo sloot Louis Swinkels zijn speech af om vervolgens, geheel in de stijl van Leendert, zijn Koninklijke onderscheiding aan te kondigen in originele dichtvorm. Leendert ontving zijn onderscheiding onder luid applaus. ●

Lief en leed

In memoriam

Eric Blankert

Met grote droefheid delen wij het onverwachte overlijden van Eric Blankert op maandag 16 december, op 72-jarige leeftijd.

Eric was een geliefd boegbeeld van Imkers Nederland. Daarvóór was hij voorzitter van de ABTB (Aartsdiocesane Boeren- en Tuindersbond). Na de fusie met de ANI (Algemene Nederlandse Imkersvereniging) nam hij vanaf 2020 deel in het bestuur van Imkers Nederland.

Met een tomeloze energie zette hij zich in voor de bijen en de imkers. Zo heeft hij de Stichting Werkgroep Stuifmeel Onderzoek opgericht, ook wel bekend als de Pollenclub. Als NBV hebben we innig met hem samengewerkt op overstijgende thema's van bijengezondheid, het Netwerk Bijen-gezondheid Nederland en de beheersing van de Aziatische hoornaar. Hij was altijd open, toegankelijk en ging geen gesprek uit de weg.

We zullen zijn onuitputtelijke inzet, gedrevenheid en toewijding aan de imkerij missen. Zijn nalatenschap zal voortleven in het werk dat hij met zoveel passie deed. Onze gedachten gaan uit naar zijn familie en dierbaren.

NBV commissie Bijengezondheid & Taskforce Aziatische hoornaar

Agenda

Kijk op de NBV-website www.bijenhouders.nl voor actuele informatie.

07.02.25 – Ruinen

NBV lokale vereniging Ruinen start om 20.15u, ná de jaarvergadering, een lezing over 'De woest interessante wereld van bijen en bloemen'. Gratis toegang maar een gift is welkom. Aanmelden en info: roel.l.broekman@gmail.com.

08.02.25 – Boskoop

NBV groep Zuid-Holland organiseert een studiedag over de Aziatische hoornaar: 'imkeren met de Aziatische hoornaar: een zoektocht'. Aanmelden kan via www.bijenhouders.nl.

12.02.25 – Haaren N.Br.

NBV groep Midden-Brabant organiseert een avond in Dorpshuis 'Den Domp', Kerkstraat 26, aanvang 20u, over: 'Gekke bijen' door Chrys Charpentier. Inl. bij Johan Remmers, groepmiddenbrabant@gmail.com.

22.02.25 – Zeist

BD-Imkerdag. Zie pagina 32 in deze uitgave.

13.03.25 – Haaren N.B.

NBV groep Midden-Brabant organiseert een avond in Dorpshuis 'Den Domp', Kerkstraat 26, aanvang 20u over: 'Met vette bijen de winter in' door Joke van Gils. Inl. bij Johan Remmers, groepmiddenbrabant@gmail.com.

15.03.25 – Uddel

Lutz Eggert houdt een lezing in het Blanke Schot, Garderenseweg 33. De organisatie is in handen van Buckfast Belangen Verenigd Zuid. Leden van Zuid en West hebben gratis toegang. Niet-leden €25,- p.p. Er is iemand aanwezig voor de vertaling uit het Duits. Opgeven: <https://forms.gle/ZrTY1j5MLQoGcyJE8>

NBV Vrijwilligersdag 2025

Ter afsluiting van het project 'NBV aan tafel' organiseren we op zaterdag 15 februari de NBV vrijwilligersdag, een dag met inspirerende presentaties, interessante gesprekken en vooral gezellige ontmoetingen. Tijdens deze dag verwelkomen we lokale bestuurders en NBV-commissieleden en blikken we terug op het succesvolle project. Onder het genot van koffie/thee, een lunch en een borrel sluiten we samen dit project af. Meer info lees je op bit.ly/NBVvrijwilligersdag.

Vraag en aanbod

Te koop Buckfast bijenvolken. In 2024 voornamelijk nageteeld van 3 lijnen van Lutz Eggert, B765, M 169, GR 190.

De meeste volken zijn ingewinterd op 22 ramen en dit jaar volledig op eigen honing. Ik verwacht dat de kleinste volken in het voorjaar op 8 ramen bijen zitten en de meeste volken op 13 tot ongeveer 15 ramen.

De volken worden op raam verkocht d.w.z overgezet in je eigen schone meegenomen kast, voer krijg je ook meteen mee.

Per raam goed bezet met bijen betaal je €15,- en voor de F1 2024 koningin €30,-.

De overdracht is ongeveer begin april afh. van het weer en ná het maken van een afspraak.

Dirk Blanken, Schaapweg 12, 9989 CE Warffum, 0595-423315, dablanden@ziggo.nl.

Met stuifmeel beladen honingbij. Foto Abe Maaijen

Bijenkasten.nl
Alles voor bijen en imkers onder 1 dak

Bijenkasten van o.a. red cedar en gemodificeerd ayous/abachi:
Spaarkast, Easy Grip Ecoline, Dadant US / Blatt en Langstroth

- Ramen • Glazen Dekplanken • Glazen potten • Kunstraat • Wassmelters
- Honingslingers • Moerroosters *met of zonder* houten lijst

Sterke gesloten hoekverbinding, kasten met de hoogste kwaliteit.

Spaarkast set beschikbaar met
2 BK 1HK of 2BK 2HK
Leverbaar vanaf €299

DE BESTE KWALITEIT

@bijenkasten.nl

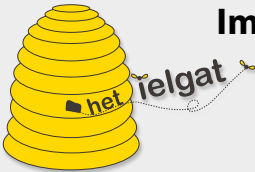

Bijenkasten.nl

Shop op
Bijenkasten.nl

M: info@bijenkasten.nl
T: 085-130 21 01

Californiëdreef 26
3565 BL Utrecht

Imkervakhandel Het ielgat
imkermaterialen en
bijenproducten

Bij ons kunt u terecht voor al uw imkermaterialen en bijenproducten, zoals bijenkasten, raampjes, bijenvoer, starterspakketten, kunstraat en nog veel meer. Bestel eenvoudig via onze webshop www.ielgatshop.nl

Imkervakhandel Het ielgat
Amen 35 | 9446 PA Amen
0592 465887

Webshop: www.ielgatshop.nl
Blog: www.hetielgat.nl

Liefde voor bijen en mensen

Imkerij de Werkbij zorgt samen met andere imkers in Nederland voor de bijen en de natuur. De bijen bieden ons honing, bijenwas, propolis en zoveel anders moois. We faciliteren onze imker-collega's en imkerverenigingen met advies, glazen potten, imkermaterialen en drachtplanten.

Inkoop alle soorten honing en bijenwas

Neem contact op met André (0317-612942).
Koffie staat voor je klaar!

Welkom in de Werkbijwinkel & natuurtuin De Gatherhof in Vaassen voor:

- Drachtplanten / bloemenzaden / kruiden van Happy Bee Plant
- Imkermaterialen en bijbehorend advies
- Workshops voor imkerverenigingen, schoolklassen andere groepen
- Natuuronderwijs en excursies rond bijenhouden en tuinieren

Kunstraat van eigen bijenwas

Kunstraat van eigen bijenwas: we maken het voor je bij De Werkbij in Veenendaal! Breng je bijenwas in Vaassen of Veenendaal. Meer info via dewerkbij.nl/kunstraat

Honing Groothandel met ruim aanbod

Bij de Werkbij kun je terecht voor **alle soorten Europese honing**, ook grotere volumes in emmers en vaten. En natuurlijk: glazen potten & deksels, bijenwas(-kaarsen), propolisproducten en meer moois uit de bijenkast!

Liefde voor bijen en mensen

Bijenhuis
Wageningen,
beleveniswinkel
voor iedereen!

Bijenhuis
Wageningen,
IS OP ZOEK
NAAR UW
HONING!

Nederlandse honing wordt
GEWAARDEERD!

Vijf jaar geleden nog ondenkbaar...

Maar nu maakt de Nederlandse consument
op grote schaal kennis met honing van eigen bodem!

Het **Bijenhuis Wageningen** heeft daarin een toonaangevend en leidende rol.
Dagelijks zijn wij bezig met het bottelen van de honing met de grootste zorg.
Om de toenemende vraag van onze klanten te kunnen invullen zijn wij op zoek
naar uw honing. Voldoet uw honing? Heeft u honing overschot? Wij bieden de
hoogste groothandelsprijs voor Nederlandse Honing,
en u krijgt **nieuwe emmers** terug.

Ook hebben wij zeer aantrekkelijke prijzen voor de grotere imker
met grote partijen Nederlandse honing.

(Wij kopen geen koolzaad- klaver- en zonnebloemhoning in.)

Voor meer informatie en huidige prijzen stuurt u een email naar: **info@bijenhuis.nl**

Het Bijenhuis - Grintweg 273, 6704 AP Wageningen - T - 031 742 2733 - **info@bijenhuis.nl**

www.bijenhuis.nl